

V žaru juga.

Novela. — Spisala Lea Fatur.

V lepoti solnčnega dne žari hrvaška Riviera. Pesem lepote in moči, se širi ponosna Adrija pred očaranim pogledom. Preliva se svetla gladina, hité parniki, belé se jadra. V daljavo za srečo . . . Ob obrežju se giblje čolnič, se vrača truden v varni pristan. Zamišljeno štrlé sive skale iz prozornega, plitvega dna. Po njih brizgajo bele pene, krog njih se gibljejo podvodnice, plavajo ribe, se širi težak obmorski vonj. Drevje ob poti od Opatije do lke se sklanja nad klopi, spušča svoje veje, posluša pluskanje valov, jim odgovarja z rahlim šepetanjem. O trudnih srcih govoré valovi, o srcih, ki so iskala miru ob velebitnem morju. Ko se je igrala Adrija, krotko dete, v znožju ljubljenih bregov, ko se je dvigala razbesnela . . . Mir so iskala trudna srca, ali jih je upokojila, Adrija, tvoja pesem? . . . Šumé valovi, šepeče drevje: kje je mir? Odgovorite, sanjave palme in magnolije, odgovarjaj, cvetno razkošje juga! Molčé palme in magnolije. Krasnocvetne lirijode zró na viseče veje otožne betunije. Prelomljena vejica rožmarina toži, pestro cvetje gredic odgovarja, kje je mir, sreča . . .

Stojé ob morju vilinski domovi. Ampifolia in pasiflora krijeta stene. Roža ovijača in svetlolisti bršljan se vzpenjata po obokih, obvijata bele stebre. Po verandah se odpira oranžin blede cvet, žari rumeno lice limone. Pa črna šume krila po marmornih stopnicah. V žaru in krasu juga vidiš otožna lica. Vidiš hrepeneče poglede, ki hité po tako divni, tako kruti Adriji . . . Oranža cvete, nevesta čaka, mati hira . . .

Prijazne, s trto ovenčane hišice po bregih okoli Opatije pozdravljajo krasne stavbe zdravilišča. Sneženobeli oleandri stražijo vhode, lavorjevi gaji senčijo poti. V parku vabita smreka in hoja bolnika v svojo senco, na vrteh se diči cvetje in drevje, iz vseh delov sveta. Tu vene palma od Nila pod tujim solncem, tu se trese zlatolistna trepetlika, širi mango orjaške liste. Čista lilija se sramuje žarečega cvetja tropičnih krajev, deviška kala se skriva, sanja. Nad cvetnim krasom se zibljejo veliki pestri metulji, med cvetnim krasom se sprehaja mladi svet. Vetrič zavaje od morja . . . Razkošni vonj, pozdrav sreče, napolni zrak.

Pod oleandri pred Kvarnerom je vse belo zasedeno, po promenadi se šeče in krog paviljona opatijske zdraviliške godbe zbira lepota vseh dežel. Izpod

gibčnega loka muzikantov se izliva morje melodij. Lahkoživi svet se ziblje v taktu, konverzira, kritikuje. Stari in mladi gospodje dvorijo namokanim lepoticam, ljubke kratkokrilke poskušajo moč svojega pogleda pri hitro vnetljivih mladcih. Vroče je solnce, vroča so srca. Hitro se sklene, hitro pozabi znanje. — Gospodov dan je. S tajnim šepetom ga slavi narava. Zvonček vabi. Ni daleč od promenade do male, nizke cerkvice. Ni daleč, vendar stopi Opatijec le nerad do nje, in če stopi, ostane rajši pred cerkvijo. Podpira zid, zeva . . . Iz cerkve prihaja glas pridigarja, orgelj, žvenkljanje, petje, vročina. Pod lipo veje prijetni hlad.

Po zidu so sedeli opaljeni sinovi Učke. Klubuk v rokah, glavo nagnjeno. Z glavo in z nogami so sledili glasu cerkvene pesmi. Pod lipo sta stala dva belo oblečena gospoda, pred cerkvenimi vrati nekaj nališpanih žensk. Pregibale so ustnice, rožljale z rožnimvencem, njih misli pa so bile bogvekje. Motil jih je tudi glasni pogovor dveh tujcev pod lipo. Nevoljni in radovedni ženski pogledi so hiteli do cerkve k njima. Naj bi govorila tujca, ko bi jih one razumele! . . . Pa onadva sta godla nekaj skozi nos, se norčevala morda iz ženske pobožnosti. Težko če ne. Saj je pogledoval mlajši hudomušno na nje, si gladil plave, na krtačo postrizene brčice in govoril s porogljivim glasom in obrazom. Debeli, silno se poteči stari gospod se je brisal, stokal, hohotal. Ženske so postajale nevoljne. Stara, z zlatom navešena Kastavka je zamrmrala: „Uh! kako rugalo je taj konte!“ Priletna, životna in širokolična gospa v sivi svileni obleki, pa je pošepetala svoji, precej nerodno, polmestno napravljeni sosedi: „Vidiš Žefka — tako se obnašajo grofje pri maši . . .“

„Ježeš!“ je vzdihnila trideset let stara zdravo-lična Kranjica, „grofa sta to! Ali je vsak grof tako debel? Oh, potem ni čudo, da je v Opatiji draginja. Pa zakaj je oni drugi tako mršav? Gotovo še ni grof.“

„Ugenila si, Žefka. Ni grof, le grofov zdravnik. Mlad, pa prebrisan. Prišel je s tem bogatim dedcem z Dunaja . . . Toda molivi . . .“

Žvenkljalo je. Žefka je pokleknila, se klanjala in gledala grofa. Sklonil je le debelo glavo in zamahnil s pestjo proti nosu. Kamni na roki in na prsih so se svetili, da je Žefki kar jemalo vid. Po povzdigovanju je pošepetala teti:

„Gotovo ima gradov, da sam ne ve, koliko. Ali je dosti takih grofov tukaj, teta? Taki lahko plačajo.“

„Od boljših ljudi je zdaj le ta grof tukaj, že od zime. Z reškim guvernerjem sta dobra prijatelja. — Prišel je te dni tudi neki profesor z rodbino. Mislila sem, da vzame moje lepše sobe, ker izgleda zelo imenitno. Kaj še! Njegova ošabna žena je prevrgla vso Opatijo in dobila na tistem bregu, Varljeni se pravi, dve sobi po kroni... Kam bi prišli z našimi vilami... Toda molivi, Žefka!“

Poslednji glas orgelj je zamrl. Pičlo število pobožnih, ki ni napolnilo nizke cerkve, je prihajalo. Največ je bilo nališpanih otrok in polodrastlih deklic.

„Pojdivi!“ je dejala teta. „Glej, grof čaka soproge, ki je šla s pasterko in njeno guvernantno v cerkev.“

„Oh, teta! Še nobene grofice nisem videla v svojem življenju...“ je vzdihnila Žefa.

Opatijka se je nasmehnila preprosti nečakinji in postala. Neženirano, po navadi preprostih žensk, je premotrila Žefka grofa in ga obsodila tako:

„Lepega ni nič na njem, teta. To je cel nerodnež. Še oči ni videti iz masti. Glavo in brado obrito, lica zaraščena, sape pa ima kakor mlin na veter...“

„Molči! Grofica gre, razumela bi te nemara...“

Žefka je pričakovala gospe, slične debeluhu. Skoraj zazijala je, ko je zagledala zelo majhno in drobčkeno gospo. Obleka ji je bila modra kot nebo in v ušesih in na rokah so se svetili dragulji in zlahtni kameni.

Za grofico je stopicalo plavolaso dekletce in visoka, črno oblečena deklina, z naočniki na ponosnem nosu.

„Ta je kontesina Anica, ona je njena guvernant. Ta otrok bo imel denarja na mernike in ženinov na izbiro,“ je pošepetala Opatijka.

„Ježeš! tako majhna, pa je kontesina in tako bogata!“

Žefka niti slutila ni, kako težko je bilo Anici baš to, da je kontesinja. — Kaj se ozirate za temi otroci? To ni za vaš stan. Kako se držite, kako hodite — ji gode venomer guvernant in pazi na vsak migljaj. Da ni te sitnice, bi se igrala Anica z bosopetimi otroki na obrežnem pesku. Tako pa je stopila kontesina dostojno k papanu in mu pravila, da je molila zanj. Guvernant je pohvalila zdravnika, da je vztrajal tako pobožno pod lipo, grofica se je pozdravila s soprogom in vrgla pajčolan raz lice.

V to lice je strmela Žefa. Bilo je lepo. Nežna polt, navdahnjena s komaj vidno rožnato bojo, po plemenitih potezah je bila razlita mehka žalost. Pogledala je Žefko. Tako gledajo spominčiče iz zelene mlake vprašaje v svet. Razcvetelo se je vse

polno spominčič pred Žefkinim pogledom. Širila se je mlaka pod dansko vasjo, zlatolasa, ljubka, je hodila med spominčicami deklica. Nikoli je ni pozabil, kdor jo je videl; „moja spominčica“, ji je rekala mati. Za las večji, mnogo tanjši, lepši, je bila ta grofica. Obleka deklice iz šume je bila preprosta, svila šumi na tej grofici, dragulj se sveti — pa vendar... Žefka je vzkliknila „Lilka!“ in hotela k grofici... Prestrašena teta jo je prijela: „Kaj si zmešana?“

Pri Žefkinem klicu se je stresla grofica. Živo se je ozrla v tujo ženo. Rdečica ji je zalila lice, usta so se odprla... hotela je k Žefki. Pa srpo je pogledal debeli soprog na njo, ki je stala kot otrok pred njim. Mrmral je nekaj o beraški predrznosti in odvedel prebledelo proti promenadi. Žefka je videla, kako je prepodil debeluharjev globoki bučni glas nekaj svetlega, milega, ki je zasijalo v grofičinem modrem oku pri imenu Lilka. Prepadena je strmela za gospôdo, teta pa se je kregala:

„Bogveda si znorela. Kaj hočeš grofici!“

„To je Lilka, teta... Smrti bi se bila prej nadejala...“

„Kaka Lilka? Dekle, vročina ti je šla v glavo. To je grofica Sternanova in njen mož.“

„Lilka je. Pojdivi za njo. Mundetova, davkarjeva Lilka...“

„Za božjo voljo, molči! Ali hočeš, da te dá grof zapreti?“ Opatijka je hitela za razburjeno nečakinjo. Ta ji je pravila naglo:

„No, teta, kaj se ne spominjate Belčevega Mundeta in Kumrove Neže? Mundetova Lilka iz gradiča pod Žneperkom je to.“

„Ne bodi no neumna. Grofica Sternanova je rojena na Francoskem. Grof jo je spoznal v Parizu — molči, saj vem, saj vsakdo tod ve... Grofica je umetnica. Bila je revna pa je vzela starega grofa. Rada ga nima, kajti grd dedec je to. No, pusti me, da povem... Francozinja je pa tukaj se je naučila malo hrvaški. Jako dobra je in občuje rada s Kastavci. Enega otroka ima, petmesečnega porodnežka, pa Bog ve, če ga ima kaj rada. Hišina pravi, da ljubi njena gospa samo gosli, da se zapre in svira po cele ure in same take, da se mora jokati, kdor sliši.“

„No vidite, teta, da je Lilka. Dajte si kaj dopovedati. Kaj ni Lilka svirala na gosli, da se je jokala še rajni Plantačev Nace, ko je cepil drva pri Mundetovih? Spomnite se no, teta, malo nazaj. Šest, osem ali devet let je tega. Saj veste: Munde je bil šel v pokoj v svoj gradič pod Žneperkom. Ni za vsakega gozd. Ivka, Mundetova in Nežina starejša hči, je bila ušla k teti v Trnovo; Lilka se je pojedala, mati jokarila, oče je streljal veverice. Na visoko je hotela Lilka — v neke šole na sam Dunaj,

pa oče ni pustil. Lahko bi se omožila, pa ji je bil vsak snubec preslab. Pa kaj je še naredila. Saj ste slišali, teta, od Šimonovega Pavleta iz Zemuna. Tisti, ki so pravili, da piše bukve. Mati je mislila, da bo duhovni gospod. Pa ti punčari, Lilka pa Ivka, sta mu pisarili. Kadar bi bil moral iti v tisto šolo, kjer se učijo za duhovne, je šel pa na Dunaj. Doma je bilo vse zadolženo, prodano. Mati in oče sta hodila delat za dnevno plačilo. Lilkin oče se je kregal, da ne da hčere beraču, pa je ne da. No, pogledajte, teta — pa je prišel neki grof na lov k Žneperskemu gospodu. Tisti nerodni motač, Matjanov Matija, je ustrelil namesto v volka v grofa. Zdravil se je grof pri Mundetovih. Potem so rekli, da je šla Lilka v šolo. Čez dve leti pa da jo je vzel grof, ki je neki prvi za cesarjem . . . In zdaj je tu.“

„Žefka, ti si neumna.“

„Seveda neumna! Šimonovemu Pavletu se je pa zmešalo. Starši so mu pomrli, in on ni prišel nikoli več domov. Ne ve se, kje je. Tudi Liike ni bilo. Enkrat sta se odpeljala Munde in Neža. Dolgo se nista vrnila. Ali se je Neža prehladila ali kali — hiral je in umrla še tisto leto. Pravili so, da zet, grof, ni pustil staršev do hčere. Mundeta je ubilo v Maklavinovem borštu. Zdaj je Ivka sama v gradiču. Pravi, da je sestra mrtva zanjo. No, teta ali verujete zdaj?“

„Kaj mi ne poveš, Žefka!“ se je čudila Opatijka in zamislila. Sledili sta grofovi družini. Počasi je stopala nežna grofica ob strani hrupno dihačnega soproga. Če je slišala Žefkino pripovedovanje in je bila res — Lilka! . . .

Nerodno se je zazdelo Opatijki. Potegnila je sorodnico na drugo pot. Mladi zdravnik je gledal za Žefo in se zasmel: „Kakšen jezik govori ta ženska! Milostljiva gospa se učite hrvaški, pa vem, da tega blebetanja vendar niste umeli? Sploh je to ljudstvo čudno, kakor brez — duše!“

Grofičino lice je zažarelo od nevolje. Njen mehki glas je trepetal, ko je odgovorila:

„Ni res! Dušo čutečo, globoko kot morje, imajo ti ljudje. Bisere svojih čustev pa skrivajo skrbno tujemu očesu.“

„Da, da, Lijana,“ je zazehal Sternan, „tudi tvoja duša je morda taka. Škoda, da nisem pogumen potapljač, da bi se spustil v nevarno dno po skrite bisere . . . Passons la dessous!“

Mahnil je zaničljivo z roko in se obrnil k zdravniku:

„Kdaj naj se kopljem, doktor, pred ali po predjužniku!“

„Kateri predjužnik misli gospod grof? Prvi ali četrti?“

Sternan se je zasmel bučno. Drobna soproga se je odmaknila in hitela h klopi na promenadi. Krepka Boduljka je sedela na njej in pregibala lični voziček. Željno se je sklonila grofica pod zeleno

GORENJKA

PO FOTOGRAFIJI

zaveso. V čipkah in pentljah je ležalo tu njeno dete. Tolažbe išče pri njem . . . Rušijo se stebri, na katerih je sezidala svojo srečo, rušijo se — padajo grmeči v propad . . . Tuja ženska je spoznala v bogati grofici deklico iz šume, ji zaklicala v spomin, da je kletev na njeni glavi. Vsak greh naše mladosti se maščuje, in temna senca se vleče za njim skozi življenje.

Zakopala je spomine, nasula nanje biserov in zlata. Težko je zlato . . . Vendar vstajajo tolikokratov

divne davne sanje ... Vstaja blede mladeniški obraz ... Revščina bi bila njen delež ob njegovi strani, pa borna pred svetom bi stala velika, čista, pred svojo vestjo. V sinu bi gledala sliko plemenitega soproga, ž njim bi ga vzgajala vzorom ... Tako pa ... Ukradla je materi sina ... Kolikokrat jo je pač klela mati, prevarjena v svojih nadah, revna ... In ko je prišel čas — tedaj mu ni sledila v tiho skromno pristranišče, sebe je rešila na visoko skalo, njega je pahnila v valove ... In zdaj ne more ljubiti moža in debeloglavi otrok ji tudi ne vzbuja tiste vroče materinske ljubezni, katero je pričakovala, se je radovala.

Pogledala je od otroka na soproga. Njegov pogled se je pasel ob kratkokrili Boduljki. Lijanino srce je zastokalo. In sin bo tudi tak! Ni mogla poljubiti sina tega očeta. Trudna je spustila zagrinjalce, mignila pestrni in sedla na klop.

Pestunja — Dana — je stresla s črnimi kitami gosto obvito glavo. Zaiskrela je kot črna grozdna jagoda sladko oko, zazibali so se veliki uhani, zalesketale se steklene koravde. Hčerka otokov je vzrastla pod oljko in trto, vse na njej je kipelo zdravja, življenja. Pogledala je smehljaje na gospodarja in odrinila voziček.

„Hm! Vročina je neznosna,“ je rekel Sternan. „Doktor, žrtvujte se damam, jaz grem v kopelj. Z vašim dovoljenjem, grofica ...“

„Poglej, mama,“ se je oglasila kontesina Anica, „kod gre papa v kopelj! In slaščice daje Dani.“

Lijana ni odgovorila, njen obraz pa je bil tako izpremenjen, da sta se spogledala zdravnik in guvernant. Anica je videla, da je mama disgustirana. Stisnila se je k njej. Godba je zasvirala vesel komad. Nališpani svet je šumel mimo klopi. Lijana si je zastrla oko. Divno je bilo v cerkvi, v tistem svetišču. Vse čisto. Hrum sveta je prihajal le zamolklo do duš, pogreznjenih v molitev. Z besedami svečenika, na krilu svete pesmi se je dvigala duša ... Sence prošlosti so zaspale, pozabljeno, odpuščeno vse.

Zunaj pa ... šumi blatna reka človeških strasti. Kam stopiš, kam se ogneš, da ostaneš čist? Zunaj čakajo spomini, kličejo s sladkim imenom, govore o materi, sestrì ... O nesrečni žrtvi mladostne lahkomišelnosti ... Živi še Pavel? Bog ve. Je odpustil? Da sliši to iz njegovih ust, da bi vedela, da je srečen, morda bi občutila tudi ona hip sreče. Pride naj kmetica, tolaži grofico. Naj ji govori o materi, sestrì, o Pavlu. Naj šumi zeleni gozd v tiste sladke spomine ...

Lijano je dušilo v grlu. Grenke solze, ki so se nabirale že dolgo, so silile na dan. Pa bila je na promenadi. Svet, ki se klanja duhoviti umetnici, bogati grofici, bi jo pomiloval hinavsko. Ponosna duša

hrani svoje solze za tihe nočne ure, pomilovanje ji je ponižanje. Lijanin pogled je hladno odbil sočutno oko guvernant. Grofica Sternanova ne potrebuje sočutja od plačane osebe.

Kakor bi odrezal, je umolknila koračnica. Trudni goslarji so se krepili s pivom, se razgovarjali z dekleti. Otroci so se dolgočasili, se ozirali po preimenitnem možu s paličico. Veseli vzklikli so pozdravljali kapelnika, ko se je vzpel zopet na svoj vzvišeni prostor in se ozrl po svojih ljudeh. Gosli ob ramah, loki v rokah. Vsem po vrsti je pogledal kapelnik v oko in stresel divje dolgo grivo ... Črni čop las je zavihral, se spustil na blede čelo ... Loki so švignili, po zraku so zopet zatrepetali sladki glasovi. Lijana je zastala v živem pogovoru. Obnemela je. Njen pogled se je izgubil v daljne dalje. Guvernant je odšetala z zdravnikom, Anica se je stisnila v kot klopi in gledala žalostno na veselo skakajoče otroke, ki niso imeli sitne guvernant. ...

Mehki zvoki so se prelivali v solnčnem zlatu, se spajali s šepetanjem dreves, z vonjem cvetic, s šumenjem morja. Lijanin duh pa je splaval na trepetajočih krilih melanholične skladbe v izgubljeni raj dekliskih let. Znani zvoki so priklicali druge, ki so spremljali tiste takrat ... Šumenje smrek, kokodakanje kur, čivkanje piščet, gaganje gosi, golčanje golobov ... Na glasovih je priplavala nikdar pozabljena slika: Temne so zakrivale smreke gradič. Na dvorišču, med živahno perutnino je stala deklica v modri, platneni obleki, krilo in rokavce zavihane. Z desnico je segala v povezano kozo v levici in metala oparjene otrobi ... Kure so pokušale, vabile piščeta ... Čopar, ponosni veliki petelin, je pazil, da ne požró nikdar site, dolgokljune gosi, njegovi družini večerje. Z otrobi nezadovoljni golobi so sedali Ivki na glavo in rame. Ona je naslanjala sveže lice na golobico, se smejala čoparju, klicala grahovko, velekračko in druge kure po imenu in se vrtela med njimi. Pri nagli kretnji sta ji vihrali dolgi, v solncu rdeče žareči kiti — hudobne gosi so segale z rmenim kljunom za njima.

Ivka se je smejala. Njen tako brezskrbni in nedolžni smeh je zvenel do okna v gradiču. Iz tega je gledalo blede lice, izza rožmarinovega grmiča je prihajala otožna melodija. Hitela je hrepeneče nad smreke, čez skalnato goro, se razlivala v širni svet ...

Velika pisana žoga je izbila Lijani pahljačo iz roke in priklicala po prošlosti tavajočega duha. Osupla je pogledala okrog sebe. Godba je umolknila, veslarji so se odpravljali. Zabrnal je opatijski zvon, z močnim glasom mu je odgovarjal vološčanski. Srebrnoglasni so se odzivali iz krila Učke, iz Veprinaca, Rukavca. Oglašila se je Kastva, oglašil sv. Matej. Donelo je od celine do otokov, veliki in

mali so peli zvonovi slavo Prečiste. Adrija je šumela, drevje se klanjalo . . .

Lijana se je predramila, Anica je skočila za žogo. Vlovala jo je in se ozirala po lastniku poskočne igrače. Žarečega ličeca je priskakljalo drobno dekletce. Slamnik s šmarnicami na kratkolasi glavi, obleka bela. Ustavilo se je pred Anico, stisnilo obrvi nad tenkim noskom in gledalo jezno na kontesino.

„Kako ljubko dete!“ je vzkliknila Lijana in hotela potegniti otroka k sebi. Pa dekletce ni dalo.

„Pusti me, jaz te ne maram! Ti punca! Daj žogo, moja je!“

„Ula!“ je zaklical svareči moški glas. Lijanini roki sta se odprli. Iz za cvetočega grma je stopil visokorastel mož v obleki iz sivega listra. Razkril je svojo, s kostanjevimi lasmi gosto pokrito glavo in prosil Lijano, da oprostí neuljudnemu otroku. Nasmeš se je zazibal na prijetnem, gladko obritem obrazu, očetovska ljubezen je sevala iz oka, ko je objela drobna hčerka njegovo koleno in gledala iz varnega zavetja izpod čela na Anico. Tujec je nagovoril grofico francoski, pa njeno ostro oko je izluščilo iz moderne, elegantne obleke sina sloven-

skega kmeta, ki je gotovo profesor ali zdravnik, in si je ohranil, če tudi prebiva v tujini, tisto pristno svežost in odkritost, ki ju rodi samo naša zemlja. Slovensko mu je odgovorila, da občuduje lepoto njegovega otroka. Slovenska beseda, nepričakovana iz ust dame, ki je bila očitvidno iz višjih slojev, je priklicala iskro radosti v temno tujčevo oko.

„Veseli me“ — je pričel, pa lesen obroč je priletel, se zaletel v klop — za obročem krasen fantič, za njim vznešena, še mlada dama. Lovila je fantiča, pa ta se je glasno zasmel, udaril po obroču in poletel za njim. V naglem teku bi bil podrl skoraj staro, ob palico uprto damo.

Kakor poprej hčerka, je stisnil zdaj oče obrvi. „Zakaj ne paziš bolj na otroka, Julija?“ je očital zasopljene ženi. Pozdravil je s ponosno gesto grofico in odhitel. Lijana je strmela za njim . . . Tudi Julija je še stala in gledala vilinsko prikazen grofinje. Kako da je govoril Pavel z lepo tujko, kaj pomeni njen čudni pogled, in zakaj jo kara on, ki je sicer tako potrpežljiv? Slutnja nečesa neugodnega, ki ji preti od nežne, lepe tujke, jo je prevzela. Naglo je vzela hčerko v naročje in izginila po beli stezi. Lijana pa je zakrila lice v roki in vzdihnila: „Pavel!“

(Dalje.)

Na vlaku.

Zložil Vekoslav Remec.

Po bliskovo vlak skozi temo drči
čez pusto polje bogvekam
in mimo letijo sence noči,
ki jaz jih le sam poznam . . .

Vsak hip pri oknu gledajo
v moj mračen, samotni kupé
in krohotaje me vprašajo:
„Kam žene te tvoje srce?“

Kam žene te, ti idealni fant,
ki cvete mladosti ti cvet,
kam žene te, ti neumni fant,
ki mislil si, tvoj da je svet? . . .

Po bliskovo vlak skozi temo drči —
odgovora jaz ne vem,
pred sencami žgoče zatisnem oči,
pogledati jih ne smem . . .

„NAJVIŠJA“ ŠOLA NA SPODNJEM ŠTAJERSKEM

V žaru juga.

Novela. — Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

II.

Hladno, tiho in temno je v parku. Skozi goste lavorjeve veje ne uhaja solnčni svit, pritajeno, kakor v svetišče, prihaja šum sveta. Po širnem morju brodi nemirna duša, da ubeži spominom — v tihoti parka se pogreza vanje. Po ozki stezi je hitela Lijana. Prozorna vlečka je šumela, zalasnice so padale z glave. Dolgi lasje so se spustili po ramenih. Zamišljena je hodila Anica za njo, tolkla z rokavico po vejah. Težke misli so grbančile otrokovo čelo: kaj neki ima mamá že nekaj dni? Zdaj se zapre v boudoir in svira po cele ure eno in isto otožno pesem, zdaj zajaše konja, jezdi v skoku v gore, zdaj slika vedno isto staro kmetiško hišo, zdaj drči v avtomobilu po cesti. Zahteva, da ji prinese Dana Karola, ga ljubkuje strastno, in spet podi Dano z otrokom od sebe.

V čolnu beži daleč, daleč po morju ... In šele ko se spušča mrak na Bodulske otoke, ko zagore luč pri luči reške svetilnice, ko se zedinita nebo in zemlja v sivi pas, ko giblje večerni veter trudne valove, ko zažare baklje ribičev, večče, ki mamijo stotine sardelic v mrežo — se vrača nerada na Aničine prošnje. Sicer tako dobra mama je razdražljiva. Ogiblje se papana, ne odgovarja zdravniku, kara hišino, se jezi na slugo. Že več dni ne nadzoruje Aničinega pouka. Guvernanta se ziblje v mreži, čita, zeha. Anica stika za materjo. Včeraj jo je našla pri malem zvezku knjig in listov. Davi je šla v mamino spalnico, da ji vošči dobro jutro. Mamina blazina je bila mokra, oko rdeče. Zob je bolev revico. „Pa kaj papa? Kaj pestuje vedno Karla in kupuje Dani slaščice?“

Danes je sprejemala mama vizite. Na svoji lični jahti je pripeljal reški guverner, grof Zichy, svojo soprogo, ravnateljja „Adrije“ in par pomorskih častnikov. Prišlo je tudi nekaj krasnih dam. Toda najlepša je bila, kakor vedno, Aničina drobna mama. Zabavala je goste, govorila o nekem koncertu v Parizu, o zadnji predstavi v dunajskem dvornem gledališču. Pravila je o svojem potovanju po čudapolni deželi faraonov in omenila neke sfinge. Kaj je sfinga, ni vedela Anica. Gotovo pa je nekaj lepega, ker je rekel guverner, da se mu zdi tudi mama sfinga. „In še prav posebna,“ je pristavil papa in Lijana se je nasmehnila.

Bila je tako lepa kedar se je nasmehljala. Očarani so se ji klanjali gospodje in dame, hvalili njeno lepoto, njeno duhovitost. Mama je ljubila poklone, papa jih je bil vesel. Takrat se je slišal na poti pred vilo otročji krik. Anica je spoznala glasek tiste male Ule. Morda tudi mama! Večkratov že so srečale Ulinega papa. Pozdravi in gre. Mama prebledi, gleda za njim ... Čudno. Tudi danes je stopila mama k oknu. Kaj gleda za Ulo? Mari nima Anice in Karla! Bleda je bila mama ko se je vrnila od okna, tožila je o migreni. Gostje so se razšli do dineja. Mama je rekla, da gre v posteljo. Pa je hitela skozi stranska vrata iz vile v park. Iz navade, ljubezni, ji je sledila Anica.

Že je bila Lijana pred grmom, ki je zakrival klop. Naglo so se razločile veje. Zašumelo, zadetelo je. S čarobnim sojem sreče na licih je hitela mimo Lijane mlada deklica. Noga je udarila ob kamen, roka je prišla krilo ... Na drugo stran je izginil moški slamnik, se oddaljil urni korak. — Sestanek, se je nasmehnila Lijana. Na klopici je ležal rožin pecelj, razsuti lističi po tleh. Lijani se je zdelo, da še veje po grmovju šepet sladkih besed. Sedla je in si pokrila vroče čelo z rokama. Slamnik ji je zdrsnil raz glavo, ogrnjena od dolgih las je sedela nepremično. Vetriček je zavel, se poigral s pajčolanom, ga zapletel med veje. Rjava roka je razmaknila veje, mignila Anici. Odplazila se je za bosonogim dečkom.

Šumelo je ... Veje so se sklanjale nad Lijanino zlatolaso glavo. To ni šumenje dreves v parku, tako šumi le gozd ... Tako se ne pogovarja lavor s cipreso, to je govor hrastov in bukev. O lipi govore, o lipi na griču nad prijazno vasjo ...

Šumi ... To je lipa, to je njen sladki vonj. Širi veje, siplje cvetje. Solnčen, diven je dan. Veličastna stoji cerkev, beli nadgrobni spomeniki zro v dol ... Tiho je. Meniš, da se je ustavil čas ... Pa kazavec cerkvene ure se pomika, hiti čas — mladost ... Ne zavedata se tega deklici pod lipo, ne zamišljeni mladenič ... Mladi sta deklici in ti, Pavel, tako dolg, tako neroden; reven in tako idealno neumno zaljubljen. Zgodaj si zastavil pero. S sestro sva ti pisali pisma priznanja, oboževanja. Čestitali sva narodu na takem sinu, imenovali te svetlo zvezdo domovine. Bili sva mladi ...

Ti si bil namenjen v bogoslovje. Bogu te je hotela žrtvovati mati, zato te je podpiral premožni Trnovec. Pa zašumelo je po vaseh: „Šimonov Pavle ne bo gospod, zagledal se je v davkarjevi.“ Kar v obe! Ne, Pavel ti si ljubil samo Lijano...

V tvoje resne besede je šumela lipa. Da pojdeš na Dunaj, prideš po mene, ako dovolim, obljubim... Imela sem šestnajst let. Imenitno se mi je zdelo, dobivati zaljubljena pisma, imeti ženina, ki nosi lepe brke. Še lvka ga ni imela... In dala sem besedo pod lipo na griču, da te počakam, Pavel... Resno so gledale gologlave gore na nas, resno-srečen je bil tvoj obraz, možato si mi stisnil roko. Lvka je jokala, jaz sem se smejala. Zakaj nisi izvolil lvke, nerodni Pavel?

Prišla je huda ura name in náte. Tvoja mati je pošiljala pošte meni, moj oče se je kregal nate. Nikoli ne bo dal svoje hčere beraču. Dolžniki, ki so čakali prej na faro, so se oglasili. Šimonovi dve njivi sta šli. Tvoji starši so hodili na dnino. Tega je bilo mene sram. — Kaj hočeš, jaz nisem za revščino. Že otrok, sem hotela biti velika gospa. Moje punice so bile same kraljice. Gosli mi obetajo slavno prihodnost. Vsak veščak mi jo obljubuje. Svirala sem pred povabljenimi v samostanu in očarala vse.

„V svet, gospica, v svet,“ so mi rekli, „škoda vašega daru, da ostane skrit. Ponašal bi se narod z umetnico.“

Od krasnih toalet šume dvorane: Šepet gre od ust do ust, ko nastopi umetnica. Priznanje odmeva do visokega stropa, ko konča. „Tak dar! Tako mlada! Tako lepa!“ — Seveda je lepa, Pavel. Saj se sveti v biserih. Dobri, nerodni fant, slovenski pesnik in pisatelj! S svojimi ideali stradaš na Dunaju — tolaži, spodbuja te moja zvestoba, haha! Jaz hrepenim po slavi, Pavel. Umetniški ogenj me podžiga, vznemirja, čudno pojo moje gosli, lvka joče, oče molči. On noče, ne pusti. Svojo kraljično zapre v šumo, meneč, da pride kraljevič po njo.

Slišiš vršenje smrek, Pavel? V gozdu sem. Oče je šel v pokoj. Odšli smo v njegov dom. Gradič mu pravijo kmetje, pa je le velika hiša s prostornimi sobami, s starinskim pohištvo in začrnelimi slikami.

Krasno je poleti v gozdu. V šumnem zboru poje drevje, pojo ptice slavo Stvarnikovo. Človek se klanja, moli. — Tožno je v jeseni, vse drevje tako žalostno. Težke deževne kaplje pikajo skozi velo listje, zginevajo v mahovitih tleh. — Pusto je pozimi. Drevje stoka, vihar tuli, volk laja. Redko le se oglasi lovski rog. Redko le se ustavijo veseli lovci pri nas. Imenujejo me gozdno kraljico, divjo rožo. Nečimerna sem, veselim se poklonov. Ne zameri, Pavel! Hip je to, hip pozabe. Potem drevje, sneg in led. — Dočakam li pomladi? Ko bo klilo

ново življenje iz tisoč klic, ali vzklije tudi meni radost, ali me zagrne večni sneg in led? ... V gozdu sem, Pavel. S svojo vročo hrepenečo dušo hodim iz sobe v sobo, iz kuhinje na hodnik. Hiram, in z menoj vene moja zlata mamica. Kako da si želim od nje? Ljuba tolažba so mi tvoja pisma. Svojo Lilijano me imenuješ, svoj prenežni cvet. Tolažiš me z bodočnostjo, z delom za narod. Smešna fraza, moj Pavel. Delaj za narod in stradaj — meni se hoče drugačnega življenja. Meniš, da se bom potikala po najetih stanovanjih, mešala po loncih, ti krpala nogavice?

„Vi ste ustvarjeni, da krasite salone,“ mi je rekel. Grof je, Pavel, ti si pa Šimonov iz Zemona. Tvoj oče je bajtar. Mene čakajo širni gradovi, sluge v livreji mi bodo stregli, oblačile me hišne. Prvi umetniki bodo izpopolnili mojo glasbeno izobrazbo.

Star je grof in Nemec. Zahteva, da se odpovem domu, sramuje se žene iz kranjske šume. Prva je bila knežjega rodu. Star je, grd in vdovec. Ne ljubi ga tvoja Lijana, idealni Pavel — vzame ga pa!

„Obsujem vas z biseri,“ mi je rekel. Podali se mi bodo, Pavel. Koliko žensk je že prodalo dušo za nakit! Ti pa vzemi lvko... Ona te ljubi, je ustvarjena za ponižno, dobro ženo, ki plete možu nogovice, mu kuha kosilo... Zakaj nisi odgovoril? Trepetaje je čakala lvka, nikoli mi ni odpustila, da sem odkrila njeno srčno tajno.

Raznesel se je glas, da se ti je zbledlo, Pavel. Tvoja mati me je klela, lvka me je prezirala. Kaj meni zato? Novo šumno življenje me je sprejelo. Le v sanjah so me obiskale sence roditeljev in tvoja... Umrli so. Saj so bili mrtvi za mene, ko sem stopila v drug svet... Zdaj me diči slava umetnice, sluh krepostne žene. Cvet razumnosti leži pred menoj na kolenih. Nikogar ne ljubi tvoj prenežni cvet, Pavel. Tvoja Lilijana je ostala zvesta sliki nerodnega dolgega mladeniča z zlatim srcem, čisto dušo in — prazno denarnico. Ti nisi umrl, Pavel! Izginile so temne sence, ki so se mi bližale v tihi noči... Ti živiš, si srečen, lvka mi odpusti. Pa zakaj si se odtujil domu, katerega si ljubil tako vroče, zakaj odložil pero? Kdo je znal pisati kakor ti? Bodril si mladino, tolažil bedne, vedril starost. Tujka te je omamila... Zaklade svojega uma poklanjaš tujini...

Štirinajst let je preteklo od tistega dne pod lipo. Iz dolgega nerodnega mladeniča je postal stasit eleganten mož. Otrok sem se smejala pod kraškimi skalami tvoji ljubezni, v žaru juga hrepeni žena po njej, in čednost tone v valovih doslej neznanega čuvstva. V deželi sem, kjer vse govori, dehti ljubezen. Brez prestanka poljubljuje morje bregove... V vročem zraku veje neodoljiva želja... Doné pesni,

žare cvetlice . . . Vse je ljubezen . . . Okusiti hočem njeno srečo. Varuj se me, Pavel. Iztržem te ženi. Saj sem lepa, bogata . . . Očaram te . . . Ni privedel le slepi slučaj po tolikih letih tebe in mene na jug. Meni je bilo postalo vse pusto, hrepenenje po domu mi je sušilo telo. „Na jug!“ je velel zdravnik. Sternan je hotel v Nico, jaz v Opatijo. Kdo bi spoznal po tolikih letih šumsko Lilko? Kako mi je trepetalo srce, ko sem se vozila skozi drage kraje, Pavel . . . In tu sem našla tebe . . .

Tako so se podili po Lijanini glavi spomini, misli, želje . . .

S žebli nabit podplat je tolkel po stezi. Tako hodijo otroci šum. Urno se je dvignila Lijana in stopila zasopela, v zadregi Žefki naproti. Ta ni vedela, kako bi se bližala, kako nagovorila grofico. Teta jo je sicer poučila, a zdaj je pozabila zmedena Žefka na vse. Lijana jo je rešila skrbi. Srčno je objela kmetico, s pozdravom domačih hribov.

„Kaj ne, da ste Lončanova? Toda glej, zdaj sem te spoznala, Žefka! Nič te ne bom vikala, saj sva enakih let.“

„Oh, moja Lilka . . . Ne, naj ne zamerijo gospa moja, grofica miljena — ali kako je rekla teta . . .“

„Ne bodi smešna! Za tebe sem še tista Lilka. Povej mi, Žefka, povej o domu . . .“

Potisnila jo je na klop in Žefka je pravila: kako so veneli rajna gospa, kako radi so govorili o Lilki, kako so umrli gospod Munde, kako živi gospodična Ivka. Vse je hotela vedeti Lijana. In zdelo se ji je, da jo obveva nekaj čistega, svetega. Zvesta edini ljubezni, domu, je živela sestra tihemu delu za bližnjega. Angel iz gozda — so jo imenovali . . . Lijano je prišlo vroče hrepenenje po gozdnem hladu, po tistem čistem, mirnem življenju . . . K sestri bi šla, preziraje soprogovo prepoved. Pa sestra je značajna, neizprosna. Mnogo pisem ji je bila pisala, mnogo dragih darov poslala. Neodpečatene je vrnila liste in darove. Nič ne potrebuje od hinavke — tatice njene in Pavlove sreče.

„Pojdi k Ivki, Žefka, in povej ji, da ni umrl Šimonov Pavle, da je profesor v Berlinu in ima lepo ženo in dva otoka. Vse ji povej, Žefka, kar sem ti naročila . . .“

Žefka je prikimala, potem pa zopet kakor zamaknjena gledala v lice lepi gospej. Tako tožno je bilo to lice njene nekdanje drage prijateljice. — Ali ni srečna? — Kaj ji jemlje veselje do življenja? Kaj ni sreče tam v širnem svetu? Ah, v šumi je sreča! Skuhaš si polento, obdeluješ svoj krompir in živiš do smrti — Bogu v čast, duši v zveličanje.

Še enkrat je zatrdila Lijana svoja naročila in odslovila Žefko. Mrak se je spuščal, bližal se je čas obeda. Grof je bil povabil goste, grofica se mora

obleči. Težki Žefkini podplati so tolkli po suhih tleh, in se oddaljili. Lijana je slišala nekje Aničin glas. Zaklicala jo je. Hiteli sta proti vili. Kar je zavriščalo veselo med drevesi:

„Lovi me, papa!“

Naglo se je ustavila Lijana. Roka, ki je držala Aničino, je trepetala. Po stezici je pritekla Ula. Ročici sta krilili po zraku, ličece je žarelo od veselja. Vsake tri korakce se je ozrla, zasmejala in zavriskala: „Lovi me, papa!“

Tekel je za njo. Burec mu je visel na uho, lasje v čelo. Vesel smeh mu je razširil ustni. Tekel je in se delal, da ne more dohiteti male nagajivke.

Nakrat je zagledal Lijano. Zastal in zardel je . . . Umeril je korak in si popravil slamniki. Počasi je šel mimo nje. Ko jo je pozdravil, mu je šinilo nekaj kakor mučen spomin črez lice . . . Lijana je zatrepetala. Kaj, če jo je spoznal! Ula je pritekla nazaj in cepetala nevoljno!

„Teci vendar, papa!“

Pa papa je šel molče naprej. Razvajena hčerka se je spustila v glasen jok. Po stezici je prihitela Julija z fantičem.

„Kaj je moji Uli, mojemu srčku!“ je vprašala in brisala solzni očki otrokovi.

„Papa me noče loviti!“ je stokala razžaljena. Julija je zagledala grofico, vjela pogled, ki je sledil njenemu možu. Ugenila je. Pavel se ni hotel osmešiti pred tujko. Pa kaj mu ta mari — stregel bi svojemu otroku . . . V breg se je vila steza. Roki na hrbtu, slamniki v zatilniku je korakal Pavel. Počasi mu je sledila žena. Ula se je stisnila krog materinega vratu in ihtela.

III.

Adrija šumi, pozdravlja mlado solnce. Še spe vile ob obrežju, v parku žvižga veselo kos. V opatijskem pristanu se ziblje ponosni labod, bela „Liburnija“. Potniki prihajajo. Dame v plašču, gospodje v površnikih — hladna so jutra ob Adriji. Močna tramontana piha, zaganja bučne valove ob kamne mostišča. Potniki se šečejo po krovu, se radujejo belih pen, širnega morja, življenja. Dame se ozirajo na poveljniški most. Tam stojita kapetan in krmar. Kapetan v beli obleki, energičnega lica, ostrega pogleda. Za dame, ki prihajajo morda le zaradi njega na mostišče in ladjo, se ne zmeni. Pravi primorski Hrvat je, zaljubljen le v morje. Širno je morje in čisto. Kaj mari mornarju žensko oko. Globoko, sinje, veliko je oko Adrijino . . . Zamišljen stoji kapetan pri kompasu. Od Adrije mu hiti pogled na vrhove Učke. Solnce jo zlati, beli oblaki se kopičijo nad njo, plavajo počasi dalje. Srečno plovbo, jasne dni obeta Učkina čista glava. — Od Učke hiti

kapetanov pogled po okolici, objema tu zelene, tam gole, povsod lepe, od solnca ljubljene bregove.

Jutro je. Nad gorami krožita jastreb in sokol, orel se dviguje . . . Raz strma brda se spušča človek po ozki stezi. Natovorjene lastavke hite razoglave, s pletilom v roki, v Opatijo. Zidar in kamnosek v modri prteni obleki, pinko in glavico česna v rdeči ruti, se spravljata na delo. Dekleta, fantje pojo, se pozdravljajo, se obdarujejo z bosiljkovim cvetjem. Cesta iz Opatije na Matulje se vije po bregu. Pod cesto se klanjajo veliki grmi brinja na rdeče stene Preluške. Tam so dimniki fužin, tam se bleste strehe v mestu sv. Vida. Dom junaških Uskokov, stari Senj, pozdravlja Reko. Cres in Krk ustavljata po morju hiteči pogled. Zvonik prastare Kastve ga vabi, složna cesta ga mami na Veprinac, na Učko. Po višini moli tu gola skala, tam pa raste bujno hrast, kutina, nešplja in kostanj. V nižini se družijo oljka s smokvo in breskvo. Trta se vije zmagovito iz skale, robi polja v dolini, senči verande prijaznih hiš. Okrog kapusa in breskev žare lica paradižnikov. Po gozdičih se družijo dren, bezeg in lesnika, bršljan veže in ruši zidine, robida straži ob mejah. Bohotno se razpenja srobot, pokriva grmovje in drevje z močno dišečim cvetjem. O ti divna, kršna Kastavščina! Lepa si. Vendar se pooblači lice kapetanu. Vsak dan, vsako uro je na poti med Lovrano in Reko. Pretesna mu je samo ta pot. Vabi ga širno morje, kjer izgine zemlja iz vidika, tam se razširi, umiri srce primorskega Hrvata.

Težke so misli mladega kapetana, ker hite v daljavo — ne motijo pa take sivega krmarja. On je obrodil že morja sveta. Truden se veseli počitka pri sv. Luciji. Sladko se spava pod staro Kastvo. Hite jadra — pa ne zmamijo mornarja. Toda čuj, Mate, kaj pravi veter: „Morda ne izmoli plov (župnik) blagoslova nad truplom — kaj če te zagrne, zaziblje morje? Divna je morska uspavanka, Mate! Ko tuli in besni razdraženo vodovje, pleše na njem ladja lupinica, peresce . . . Združijo se črni oblaki in brizgi belih pen . . . Sikanje bliska razsvetljuje grozno temino zadnje ure mornarjeve . . . Vrišč nevihte se ti zdi smeh zlobnih duhov . . . Grmeča kličeeta nebo, zemlja, mornarja k sodbi . . .

Plaho se prekriza sivi krmar. Kapetan se nasmehe, ker ugane njegove misli: „Usoda, Mate!“ Krmar pogleda nad Reko. Tam kraljuje morska zvezda, uteha mornarjev, ki bo vodila Mateta v varni pristan.

Kapetan se je ozrl na krov. Srečal je pogled letovičarja, doktorja iz Berolina, ki se je vozil že večkrat na „Liburniji“. Pozdravila sta se. „Sami, gospod doktor?“ je zaklical kapetan iz višine. — „Imam dopust“ — se je nasmehnil doktor. „Čestitam.“

Kapetan je segel po daljnogledu. „Liburnija“ je razpenjala krila. Zadnji hip je pritekel sluga v livreji, za njim mala dama z dekletcem. Obe v sivih plaščih, dekletce širok slamnik z dolgo pentljo, dama velik pajčolan okoli slamnika in vratu.

„Seveda!“ se je namrdnil doktor iz Berolina — „ženska“ . . . Porogljivo je gledal na hiteči. Morali sta mimo njega. Dama je pogledala doktorja in je zastala. Kri ji je zalila lica. Komaj da je odkimala na njegov pozdrav. Nekdanji Šimonov Pavle iz Zemona se je nasmehnil očitni zadregi grofice Sternanove. Hitela je mimo njega. Anica je videla Ulinega očeta in se ozrla po otrokih. Mornar se je zaletel v njo, padla bi, da je ni prijel Pavel in posadil na sedež poleg matere. Pavel ni občeval rad z damami, posebno z umetnicami ne. Pazi, da narediš pri vsaki tretji besedi poklon njeni nadarjenosti, njeni lepoti. Glej, da ne žališ z nerodno kretnjo in besedo . . . Pavel je vedel zdaj, da je grofica Parižanka. Pri tistem slučaju z žogo je še mislil, da je Čehinja. Čudno se mu je zdelo, da se ljubi Francozinji učiti se slovanskih jezikov. On sam je bil skoraj pozabil na rodni jezik, to eterično bitje pa se trudi ž njim. Tak trud zasluži vendar priznanja. Hotel jo je pohvaliti. Gotovo kaj takega tudi pričakuje od njega. Saj ga pogleda vselej, ko jo sreča, tako proseče . . . Škoda, da ima tako modre oči, tako zlate lase. Hinavke so take . . . Pa preden jo pohvali, mora vendar povedati, da je on doktor Pavel Stergar, profesor v Berolinu. — To je v redu, — si je mislil začuden, ko mu ni odgovorila na običajno frazo in postala iz rdeče vsa blede. Stisnila je ustni, roki sta ji trepetali. Takrat je pokazala Anica, kaj zna. V tonu odrasle gospodične je rekla:

„Mama je vesela in vaša punčika je fletna. Toda mamó boli zob.“

„Obžalujem!“ se je poklonil Pavel. Kaj hočeš, si je mislil, od ženske, ki ima take lase in oči . . . ki je Parižanka, umetnica, grofica in se uči tujih jezikov. Umetnice imajo svoje posebnosti.

Zdaj se ozira grofica za njim. Kak pogled! Ta tako zvesta žena — je koketka kakor vse, rada bi se norčevala iz nerodnega profesorja . . . Pavel se je jezil, in vendar se mu je smilil blede obrazek. Bila je tako šibka, ko bi zapihala tramontana močnejše, bi jo odnesla raz krova. Z belim pajčolanom, z zlatimi lasmi, bi se utapljala . . . Pa zakaj se ozira vanjo?

Vtopil se je v sliko reške okolice in pozabil ženskih kapric. Dim je naznanjal tovarne torpedov, videlo se je kantridsko kopališče, videla zapuščena ladjedelnica. V dobi elektrike in para se zgradi le še kaka barka v njej. Stergar se je zamislil v nekdanje veselo življenje, ki je vladalo ob morju.

Iz senjskih šum so pripeljali dolge obsežne hlode. Tu so jih tesali večji Uskoki za obrambo bregov, pohode in rope. Smola je vrela v črnih kotlih, dišala, vrvi so se močile. trske letele v gorate kupe. Uskoki so sestavljali deske, mazali, mašili, so upili, pili in peli krvave davorije... Vznešene, močne, so čuvala njih žene orožje, hodile okrog mož. Trakovi iz beneške svile so jim prepletali kite, oprsniki iz turške kadife so žareli na bujnem životu. Turški piastri, beneški cekini, so viseli na njihovih vratovih, hvalili hrabrost njih mož.

Po kamenitni poti je prijezdil svetli vitez s ponosnim spremstvom. Pregledoval, ukazoval je Frankopan. Ladja za ladjo je razgrnila bela jadra, se spustila v svet... Burja je pihala, jambor škripal — divje je žarelo Uskokovo oko...

Strinjal se je s to sliko stari črni Trsat-grad strinjala se stara Reka na Gomili... Moderne stavbe so priklicale Stergarja v sedanost. Pomislil je, koliko boja je bilo treba s silnim morjem, preden je odstopilo prostor za novo mesto. Kolikokrat se je vzdignilo razljučeno in uničilo v hipu delo celih let... koliko jezer kamenja so mu nasuli...

Že je prebrodila „Liburnija“ kratko pot... Dvigala so se skladišča, štrleli jambori, črneli dimniki, stale barke, hiteli čolni. Že so zapuščali potniki krov, že je izginil grofičin beli pajčolan v pisanem vrvenju na mostiček.

Bogve v kake pohode je bila namenjena grofica? Stergar je hotel na Trsat, da si ogleda znamenito božjo pot in obišče prijatelja patra frančiškana.

Reko si je bil že ogledal z Julijo. Po stopnicah, v brda, pa žena ni hodila rada. Ljubila je složnost. Pobožnost je ni vlekla na težavni romarski poti, starine je niso zanimala. Sedela je rajši v senci, pri vrčku pive.

Po navadi ljubeznivih zakonskih mož je bil pa tudi Stergar vesel, da se otrese nekaj ur sladkega jarma. Saj je križ z otroki na potu... Ne več včasih, ali bi se smejal ali jezil... In ženska ostane — ženska. Zanimaj se ti za stari napis — ona se za novi slamnik. Govori ji o renesančni ali gotični stavbi, ona ve le, kaka je reformna ali angleška obleka... Zatopi se v globoke probleme življenja, ona se pritoži črez kuharico, razlagaj ji pravila estetike, ona govori o draginji čebule... Kar je v Opatiji, se mu zdi žena kakor težka klada, ki ga vleče navzdol. Nekaj daljnega si ga svojji, mu širi prsi... To je žar juga, pozdrav mladosti...

Danes je fant. Potegnil si je burski klobuk na uho in šel mimo parnikov in kupčijskih bark. Pestro življenje obmorskega mesta ga je veselilo. Z otokov so prihajale barčice na Rečino. Možje so vezali jadra, žene so razkladale prvence južnega sadja. Lakomni

otroci so se potikali okoli debelih komar, ki so prodajale rožiče iz vlečenega sladkorja, skuto in druge okusne stvari. Dekle so stale, koš v roki, in gledale pohištvo iz javorjevega lesa. Čička je poganjala dolgoouho mulo, resen je hodil Čič zraven nje; včasih sta zapela: „Uglje — fačiči...“

Stergar, svoboden mož, je pogledal mladi Rečanki v plameneče oko, se nasmehnil lepi Čički in prikimal objestnim šiviljam, ki so klicale: „O de bel!“ Po taci junaških činih je prišel čez most, ki veže in loči Reko in Hrvaško. Trsatske stopnice niso delale našemu junaku težav. Skoro je stal na višku in se zatopil v velekrasno sliko pred njim. Nad njim je bila visoka pinija, spodaj mesto, morje, otoki. In moreča megla, ki je ležala že dolgo let na njegovi duši, se je dvigala ob tem divnem razgledu; nevidna struna je v srcu zadonela. Dolga leta je molčala. Ni mogel več misliti in ustvarjati. Menil je, da je umrla ustvarjajoča sila v njem, ker mu je ugasnilo oko, ki jo je oživljalo, in ker je umrla ljubezen, izginila vera... v deklico, ki mu je bila vir poezije. Menil je, da jo sovraži. Pa to sovraštvo dolgih let je bilo le tajno hrepenenje. Da bi jo videl še enkrat! Nove cvetke bi se razcvetele pred njenim pogledom, njegovo življenje bi dobilo nov polet.

Pavel je razkril vročo glavo. Veter se je poigral z gostimi lasmi in prinašal vonj rož in vijol. Tak je bil vonj drobnih pisemc, ki jih je odpiral s tresočo roko v daljni deželi mladosti... Slika za sliko tistih čarovitih krajev je vstajala... Mesto pod njim se je spremenilo in spremenil se je on, kar je hodil pred štirinajstimi leti tod. Veselo je sprejel pater Avguštin nadebudnega pisatelja, bodril ga je s prijazno besedo, ga peljal na razgled, govoril o slovanskem morju in rodu. Takrat je bil naredil maturo. Bil je grozno navdušen, uverjen, da reši narod. Zaupal je patru, da ne more, noče v bogoslovje. Tedaj je ona stala pod lipo, mu segla v roko in se smejala... Patru to ni bilo povšeči. Nasmehnil se je tožno: „O Pavel! Žal ti bo. Pa zaljubljenim ni sveta.“

Prav si imel, pater! Pekoče so padale materine solze v mehko pesnikovo dušo. V borbi z vestjo, za kruh, je prebil težke dni. Bolj kot vse pa so ga mučila Lijanina pisma. Z železno vztrajnostjo je delal. Svet je občudoval njegovo fantazijo, pridnost in ljubezen, ki je vela iz vsake vrste do zlatolase junakinje. Bližal se je že cilju. Kar dobi njeno zadnje pismo. Da gre v svet, mu piše, da se poroči z bogatašem, pa niti imena ženinega ni povedala. Megla je legla na dušo občutljivemu pesniku. Bil je bolan. In ko je ozdravel, mu je mrzelo vse, kar je ljubil poprej.

Prijatelj sošolec ga je odvedel v Berlin. Tam je nastopil službo. Ogibal se je ženskih, postal čuden, neroden. Pisal je še, pa suhoparno je bilo, mrtvo, kar je pisal. Nezadovoljen je pokončaval svoja dela.

Nikdar se Pavel ne bi bil oženil. Pa prijatelj je imel sestro. Pavel še vedel ni prav, kako je prišlo. Julija ga je ljubila, on se je je privadil. Otroka je ljubil nad vse. Pisateljčevati mu ni pustila žena. Svoje proste ure mora posvetiti njej, ne praznemu čečkanju, ki gre tako v peč. Prva leta se je upiral. Toda misli so se vlekale lene, brez življenja. Potem, zadnja leta se je vdal. Ubogal je ženo, pil pivo in se redil. Pa prijelo ga je včasih, da bi kar zbesnel. Mladost polna revščine in prevar, se mu je zdela začaran vrt, v katerega bi se vrnil tako rad! Da ne stoji tu kerub s plamenečim mečem... Domovina, priznanje, ki ga je žel kot mladenič - pisatelj, sta ga mamili s prelestnimi slikami... Posmehoval se je sam sebi, ko so minule take ure. Skrbna žena se je posvetovala z zdravnikom. „Nervoznost — morske kopeli,“ je rekel. „Svakinja se hvali, da je bila v Opatiji. To naredimo tudi mi lahko, še lažje.“ Nekaj sladkega je zatrepetalo v Pavlovem srcu, ko mu je objavila Julija svoj odlok. In peljal se je skozi kraje, ki so se mu kazali v sanjah, ga vznemirjali... Zvečer se je peljal mimo rodne vasi. Oddaleč so se zasvetili ognji... Zdaj sede okrog ognjišča... In da pride potnik, kdo ga sprejme, kdo spozna? Kdor nima lastne zemlje, nima doma. Prazna fraza je domovinska ljubezen gostača. Pavel ni rekel ženi: Tukaj sem doma. Ali naj pokaže ošabni Nemki, skrito vas, borno kočjo? Pa so le trdne vezi, ki vežejo poedinca na narod, velika je moč domače govorice. Pavel je trepetal, ko jo je slišal. Možu je privrela solza v oko. Na vseh krajih in potih so ga čakali spomini — ga objemala nekdanjost...

Kmalu za Pavlom sta stopili dve nežni romarici na trsatske stopnice, Lijana in Anica. Plašče in slugo sta pustili v mestu. Beli vili sta se zdeli beračem ob poti. Dobri beli vili. Bogata miloščina je padala iz roke otožnolične mlade gospe. „Molite zame!“ je naročala in stopala počasi naprej. — Prišle so poprej neznane težave. Kakor barčica, ki jo odtrže vihar od stebra in jo vrže na širno morje — taka je zdaj Lijanina duša. Miru je iskala pri sestri, v gozdu. Šumel je gozd in velel: Lijana — ostani pri nas... Pod nami ne hodi ponosnež, tu si varna njegovega pogleda. V gozdu je čistost, mir. — Počivala je na sestrinem srcu, na materinem grobu. „Naj ostanem pri tebi!“ je prosila Ivko. — „Moža imaš, otroka,“ je rekla sestra in gladila ljubeča glavico, ki je slonela na njeni rami. — Saj je vse dobro, moja Lijana. Na smrtni postelji te je blagoslovila najina, ti je odpustila Pavlova mati. Pavel, praviš,

da je srečen. Jaz sem zdaj zadovoljna... Tvoja dušica ne bo nikoli... Preslab, nizkoten je svet zate. Vse je dobro, moj malež, moj srček.“

Ivka, zlata čista duša, ki ne veš, kaj je besnenje strasti! Tebe ne spremlja v sanje obraz moža druge žene, tebi ne šepče veter in drevje sladke besede: „Moja Lijana!“

Nemirna je šla Lijana v gozd, nemirna se je vrnila. Nikjer ni bilo utehe. Stopila je v cerkev. Resno so jo opominjali kipi svetnikov: „Lijana, tvoja duša ni čista...“ Vabile so spovednice, pa trudna je bila duša, neodločna. Grofico je bil prevzel napuh življenja. Hodila je v cerkev, dajala miloščino, pa že dolgo ni sklonila glave... Ponosna, da stoji trdno, ni iskala podpore, zato je bila zdaj — slaboten trs...

Romaj, romarica, romaj, na goro polno milosti! Star mož je pater Avguštin, poznal te je otroka... Grofica si se pripeljala z iskrimi konji, z ošabnimi kočijaži. Delila si za cerkev, za reveže, in pater se je smehljaj: „Pa na srcu nimate nič, grofica?“ Nič ni imela. Bil je hud na njo pred leti, radi Pavla, odsvetoval ji je bil vzeti grofa — hotela mu je pokazati, da se je prevaral. Hotela se je razkazati Danes pa ima mnogo na srcu...

Za zamišljeno materjo je skakala vesela Anica. Lepo je danes, ker ni guvernant, papá in še Žan je ostal v mestu. Štela je prage, plašila vrabce, ustavljala se pri kapelicah.

Mama se je ustavila in pokazala na hrib nad Pečino. Trije križi so se belili med cipresami. „To je Kalvarija, Anica. Glej, križi govore: Hodite romarji zaupno... ker je trpel Gospod za vas...“

„Že vem mama...“ Anica je gledala doli. Kje je ostalo mesto! Strma je pot na Kalvarijo, težak je bil Gospodov križ... Anica je vzdihnila: „Ubožec, kako daleč je nosil križ!“

Glasno se je nasmejala Lijana. Razžaljena jo je pogledala Anica... Pa mama jo je stisnila k sebi in ji dala slaščic.

Romarji so dohitevali in srečavali romarici. Z zaupanjem so hodili gori, vračali se s tolažbo. Milosti poln je Trsat.

Na Ravnici sta že slišali slovesni glas orgelj. Prikazal se je dom milosti, uteha pobožnega Slovenca in Hrvata. Veliki prostor pred cerkvijo je bil prazen. Brezzobe stare kume so obsule Lijano, ponujale lesene izdelke. Anica je prosila, da ji kupi mama srce. „Daruj ga Mariji, ljubček,“ se je nasmejala Lijana.

Stopili sta v prostorno cerkveno ladjo. Bil je kraj čudežev in milosti. Tiho so stopali romarji, vneto molili. Stara mamica je vzdihnila: „Pomagaj, majko trsatska!“ in se premikala na kolenih skozi železna

vrata, ki zapirajo prostor, kjer je stal dom svete Družine. Zdaj je tam veliki oltar in solzni se plazijo romarji okrog njega. Poljubujejo stene, hodijo v žagrad. Solzni gledajo na Marijino sliko...

Mlad mornar se je plazil z debelo voščenco okoli oltarja. V smrtni nevarnosti jo je bil obljubil Morski zvezdi. Solze so tekale v curkih po zago-relem licu, ko je položil svečo na žrtvenik. Romarji so ogledovali po maši slike na stenah. Večina jih je naslikana z nerodno roko, vsaka pa kaže vero, ki je iskala in našla pomoči pri Mariji. Tam se lomi jambor, šviga blisk... Jadra se trgajo v silnem pišu, valovi odnašajo blago raz krov. Krmilo je zlomljeno, ladja hiti proti čeri — v pogubo... Kapitan z mornarji kliče Morsko zvezdo. Tolažbe polna se prikaže v oblakih.

Anica je čakala težko, da se spusti mama na kolena. Mornar joka, mama je solzna... Tudi Anica je iztisnila solzico iz očka, ko je položila svoje srce poleg mornarjeve sveče.

Po patru Avguštinu je vprašala Lijana. „Se vam li mudi, milostljiva? Sprejeli so ravno tujega gospoda. Morda izvolite pozneje... Ako ne — pokličem takoj!“

Lijana je videla, da je prijaznemu bratu težko motiti patra. Gotovo ljub obisk. Anica je šepetala: „Pozneje, mama.“ Njo je zanimala krama pred cerkvijo bolj kakor pater Avguštin. Mama je dala deset

kron, da nakupi spominkov. Vsakemu poslu je hotela prinesiti kontesina nekaj. Prodajalke so se veselile „zlate minje“ in hitro je bila torbica polna, mož-njiček prazen.

Lijana je bila prenemirna, da bi čakala v cerkvi Vleklo jo je v stolp starega gradu. Pogled z višine ti razširi srce, majhen si pred seboj in nepomen-ljiva postane tvoja boleost. Hodila je med debelo-deblimi grmi rožmarina, stopila čez podrti steber, skozi lesena vrata. S svetim strahom je gledala Anica po debelih zidovih. Otrok je čutil, da veje duh minljivosti iz njih. Na zapuščenem prostoru nekdanjega vrta so šepetala drevesa, pripovedovala je trava: „Bilo je...“

Anica se je spustila po divje nageljce po vrtu, Lijana se je vzpela na stolp, zrla okoli sebe, na morje.

Bili so. Vladali so okolici. Z železno verigo so zaprli pristan, v varnem zavetju so čakali brodi na Rečini. Straža se je ozirala s stolpa, naznanjala njih zastave. Drzen je bil, ki si je postavil dom ob robu prepada. Podrtine nosijo še pečat, da je ljubil njih gospodar moč in lepoto. Ves Trsat spominja ponosnih Frankopanov. Bila je moč, družila se ji je slava. Svetni in duhovni mogotci so izniknili iz slavnega rodu. Martin in Peter sta zidala cerkve, Ivan in Peter se borila s Turki in Benečani, in poslednji — Fran Krst... (Dalje.)

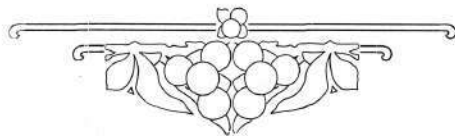
Moj pogum.

Zložil Zvonimir.

V žarkih žarečih junaku
rdeči plašč plapolá,
vihra vihrava ga spremlja
na zapád neba,
bojne fanfare bučijo -
zdrav, junak srcá!

Zdrav! Oj ti vrneš se enkrat,
svetli vitez moj?
V parku topoli šumijo
sladko za teboj,
srca stotera ječijo — — —
Bog s teboj! Bog s teboj!

Hej, za poljano zapadno
bučen vstaja šum...
streli zvoné, meči goré,
v plašču krvavem vihra
vitez srcá moj pogum!
vitez srcá moj pogum!

V žaru juga.

Novela. — Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

Anica je skakala po visoki travi nekdanjega vrta. „Mama, si še tu? kliči me, veš!“ Lijana se je zdrznila. Kakor Katarina Ivanova je hotela v mislih za svojo ljubeznijo — pa ona ni smela, ni smela... Katarinina ljubezen je bila junaštvo, čednost — njena: sramota, greh... Glej kako hiti parnik po morju — postaja manjši, izginja drobna pika po ozki poti med otoki... Tam se odpira široko morje. Tja pohiti Lijana — hite jadra, lete galebi, plavajo ribe. Vse beži od kopnega, od sužnosti...

Solnce je pripekalo. Veter se ni več poigral z Lijaninim pajčolanom, močan duh je prihajal od trave na vrtu. Globoko pod Trsatom se je vil črni dim iz kartere, vrtovi Rečice so zeleneli, blesteče, belo se je širilo mesto. Ura je bila... Še en pogled v nižino — še hip svobode v višavi...

Hotela je po stopnicah, pa se je stresla, zastala. Plameni so prelivali nežno polt, se zibali pred očmi. Kaj biješ tako naglo, tako besno, ti nespametno srce?

Slišal se je nagel, elastičen korak, svež moški glas. Tisti korak je spremljal drsajočega starega človeka, svežemu glasu je odgovarjal drhteč, postaren. Prišleca sta se ustavila v vnetem pogovoru pod stolpom.

Zlatolaso glavico je potisnila med bršljanove veje, skrita za zelenim zastorom je poslušala, trepetala... Kača je dvignila glavo iz razpoke zidu, martinček je prilezel do bele roke...

Menila je, da hodi po mestu, ponosnih ram, glavo v oblakih. Slamnik v zatilniku, lase v čelu, obraz razgret od vročine in vnetega pogovora, stoji tu pod stolpom. To je bil tedaj obisk, ki je bil patru Avguštinu tako ljub. Radost seva patru iz nagubanega lica, iz črnega očesa. V rjavi halji stoji skromen zraven nekoliko večjega, elegantnega sina sveta, pa v njegovem zadržanju, v kretnji rok, v sivih laseh, ki se kradejo le redki izpod čepice; v izrazu obraza, ki spominja starih slik svetnikov, je nekaj, kar obuja spoštovanje in zaupanje. Ostro črtane obrvi, prodiren pogled, ponosni, ravni nos, mehka usta, izdajajo patra Avgušтина veliko dušo, krepko voljo, ljubeče srce. Navdušen delavec je bil stopil mlad v vinograd Gospodov, hiteča leta so zabeležila svoje število na blago lice, potlačila

krepko postavo, pa niso ohladila ognjevitiga duha. Tak, kakor stoji pred Pavlom, stoji pater na prižnici, tako govori s prvaki sveta, tako govori z revežem.

„Štirinajst let je, prijatelj, kar sva hodila po Frankopanovih kulah... Vi ste bili vitek mladenič, jaz krepak mož. Zdaj ste vi junak — jaz starček...“

Senca je preletela Pavlov razgreti obraz.

„Postarali ste se telesno, prečastiti — jaz dušno. Kje so vzori mladosti? Postal sem praktičen. Občudujem vas, prečastiti... Saj doživi ravno za svoj poklic vneti duhovnik mnogo prevar — vendar ste ostali zvesti mladostnim vzorom.“

Na tožno izgovorjene Pavlove besede je odgovoril živahno pater:

„Kako bi živel duhovnik brez vzorov? Sam vnet, vnema druge. In prevare... Treba je umeti ljudsko srce, odpuščati... Treba nam je ljubiti, verovati, Pavel...“

„Ah prečastiti — veroval sem, upal...“

Pavlovo obličje se je stemnilo, bol in srd sta zvenela iz glasu, ko je nadaljeval:

„Vse je utonilo... Pobožni mladenič je postal verski indiferentist. Gorel sem za narod, hotel postaviti vse sile življenja zanj. Vi pravite, prečastiti, da je dušna sila našega naroda neizčrpna, da si postavi naš narod, četudi je majhen, lahko zgradbo umetnosti, pred katero se ustavi tujec in začudi, ker je delo tako malega naroda, potočka med silnimi rekami... To so utopije, prečastiti. Vsakemu narodu je sojeno, da izgine sčasoma. Kakor posameznik — pride, odide. V vseh narodih se najdejo razgrete glave, ki mislijo, da je poklican njihov narod, da vlada drugim... Velike ribe pa požro male. Kaj hasne Slovencu kulturni boj z mogočnimi sosedi? Prazno delo! Zato pijem rajši pivo in se redim v tujini.“

„In pivo je krivo, da so vaše misli tako težke, kriva je tega mrzla tujina. Pa zdaj ste na jugu. Rdeča kastavščina vam razgreje kri in vi oživite zopet za mladeniške vzore. Pridite na Šmaren sem! Opazovali boste vero ljudstva, ki se zbira v trumah v naše svetišče. Iz te romantične skale se vam odpre drug pogled v svet. Vi se vrnete, Pavel...“

Pater je položil desnico na Pavlovo ramo, njegov pogled je izražal prepričanje.

„Da se vrnem!“ je vzdihnil mladi mož. „Zaprto je raj mladosti — kako nazaj? Življenje pa tako vsakdanje. Suhoparno je moje učenje, toplote iščem v sebi, da bi je podal svojim učencem, pa je ni...“

„Ker podajate tujec tujim otrokom svoje misli v tujem jeziku. Vrnite se domov, Pavel. Skrivnostna je moč domače govorice, rodne dežele. Z nevidnimi koreninami smo prirastli k njej. Tu ima korenino tvoja moč...“

Kakor človek, katerega tihe misli si izgovoril glasno, je segel Pavel hlastno patru v besedo:

SV. VID ANDREJ ROVŠEK

„In žena, prečastiti? Otroci nemške matere?“

„Otrok je nežna veja. Žena, ki ljubi moža, pozna le njegovo voljo.“

Pavel se je glasno nasmel.

„Pozna le njegovo voljo? Ravno narobe je, prečastiti! Žena ima vedno prav. Obrne me na svojo stran — sam ne vem kdaj — kako. Zakon je vojska, v kateri je mož vedno premagan. Solze, molk, so orožje žena...“

Zamahnil je z roko. Pater se je nasmehnil, zavil na stopnice. Po njih se je zakotljal kamenček. Sprožila ga je prestrašena noga. Moža sta naredila

par korakov in zastala... V solnčnem sijaju je slo-nela ob robu stolpa zračna prikazen; lasje so žareli kot zlato, pajčolan jo je ovijal kakor oblak. Pater se je nasmehnil, Pavla je spreletelo nekaj sladkega — vendar se mu je zatemnil obraz. Povsod ta tujka... Pozdravil je hladno...

„Vila Frankopanka, ki žaluje na podrtinah?“ je pozdravil pater grofico, ki je stala pred njima v globoki zadregi, nevede kam bi se dela. Negotovega koraka je stopila patru naproti, se sklonila nad velo roko. Osupel jo je motril pater. Njena roka in ustnice drhte, njen obraz je zardel... Kaj ji je, sicer tako samozavestni dami? Kdo je kriv njene zadrege? Kaj se zrcali v Pavlovi temni zenici, ko gleda, visok in močan, na nežno grofico? Nekaj je med njima... Poznata se. Nič čudnega, saj prideta oba iz Opatije. Toda to ni zadrega dveh tujcev, ki sta se slučajno srečala. Tako se gledata dve duši, ki se sestaneta čez mnogo let... Patrove misli so hitele v preteklost, odgrinjale zastor... Trnovce in okolico je poznal dobro. Rad stopi Trnovec na Trsat in obišče patra Avgušтина. V dušnih in telesnih stiskah išče svēta pri izkušenem možu. Tudi Lijana je prihajala... Takrat je nosila preprosto obleko, dve dolgi kiti sta ji viseli po hrbtu, oči spominčice pa so zrle hrepeneče kakor danes, kakor vedno... Na porti je ihtela, tožila, da ji ni mogoče prenašati samote in revščine... Da prelomi mlademu pisatelju dano oblubo in vzame grofa — starca.

„Maščevala se bo mladost,“ jo je svaril takrat. Tisti pisatelj je bil Pavel... Zdaj ju je pripeljala v isti kraj tajna roka, ki beleži in kaznuje o svojem času vse naše prestopke... Zdaj se bližajo viharji... Pavel je lep, grof star, oduren. Nekdanje čuvstvo se zbudi z podvojeno močjo... Ubogo, šibko bitje! Kdo reši pogube tvoj čoln? Priporočam te Morski zvezdi... Usmiljenje je polnilo lice in oko starega dušeslovca, ko se je obrnil z navidezno veselostjo k grofici in nagovoril molčečo vdručič:

„Vi, grofica, ste ona dama, ki me je iskala? Na razpolago sem vam.“

„Hvala, prečastiti,“ je iztisnila Lijana iz prebledelih ustnic. Prijelo jo je, da bi bežala bogvekam iz bližine tistega, po katerem je hrepnela vedno. Pa stala je kot ukopana.

„Morda dovolite, grofica, da razkažem razgled svojemu mlademu prijatelju? Štirinajst let se nisva videla — pred tolikimi leti je stal navdušen mladenič na tem stolpu, morda ga spodbudi pogled s stolpa... Morda se razplameni pesniška duša iznova... Gotovo je tudi vaša želja, grofica, da nam bi podajal mož tako pridno dozorelega sadja, kakor nam je podajal marljivi mladenič cvetja. Kaj ne, milostiva grofica?“

„Gotovo, prečastiti,“ se je iztrgalo zopet Lijani iz ust. Bliža se katastrofa... Veliko, začudeno je uprto Pavlovo oko v njo. Čudi se, da govori pater tako po domače, slovenski, s tujko... Spozna jo — obrne se z zaničevanjem strani... Toda nasmehnil se je:

„Oprostite, prečastiti. Grofica me pozna le kot očeta-mučenika. Da sem bil nekdanj idealen mladenič, ki je hotel biti pisatelj — kako naj ona to ve?“

Zavzet je pogledal pater grofico. Kaj je ni spoznal doktor, da ne ve? — Ne ve — mu je odgovoril Lijanin pogled. Pater se je oddahnil, grofica nasmehnila. Ugenila je misli in skrbi blagega moža. V patrovi bližini se je čutila varno, zbudila se je prešernost mladih dni. Nagajivo so pogledale oči spominčice moža, ki ni poznal prijateljice svoje mladosti

„Mislite, gospod doktor? Preskromni ste. O, jaz vem kod je vasovala vaša duša... Z vašimi junaki sem hodila v boj — z vašo zlatoglavko sem čakala, trpela...“

Pavlovo oko je zabliskalo — strmeč je zrl na grofico. Kaj da ga spominja danes vse mladosti? Zlatoglava, modrooka... Isti pogled, smeh, glas. Kako da ni zapazil doslej podobnosti grofičine z Lijano? Malo večja, tanjša in starejša je grofica. Drugačna je frizura, izraz lica.

Potegnil si je z roko po čelu. Kaj ni slišal v Opatiji od verodostojnih oseb, da je grofica Francozinja, da se je seznanil Sternan ž njo v Parizu? Slučajna podobnost? Da je pisal, to je lahko čitala v „Zgodovini slovenskega slovstva“. Gotovo, ako se zanima za jezik, proučila je tudi njegovo slovstvo, sedaj se ponaša s svojim znanjem.

Pater Avguštin je bil nezadovoljen. Zakaj izziva grofica doktorjevo radovednost — zakaj se mu smehlja, ko ve, kako je lepa... Dete — ne igraj se z ognjem...

Zašklepetalo je po kamenju. Mlad brat je hitel preko dvorišča in se ozrl.

„Oče Avguštin! Bolna žena vas čaka v spovednici.“

„Redovnik je slab gostitelj“ se je nasmehnil pater. „Dolžnost me kliče — nadomestite me, prosim, grofica. Pa ne mudite se predolgo na solncu, da vas ne zaboli glava. Kje je kontesina? Počakam vaju pred cerkvijo.“

Svareč pogled grofici — in sandale so zašklepetale po stopnicah, rjava halja je izginila. Dve znani duši sta stali sami nad šumom sveta... Burno je hitela kri v Lijanino srce. Sestanka si je želela... Zdaj je bil tu. Na svobodni višini, v solnčnem blesku sta se sestala. Pavel jo gleda, kakor jo je gledal nekdanj pod lipo...

Pa pater Avguštin!... Lijana je poklicala grofico na pomoč, da srce ne izda deklice iz šume. Zavrtela je debeli obroč na prstancu, zaklicala Anico.

„Že grem — koj pridem mama,“ se je oglasil otrok. Pavel je iskal očividno besed.

„Dovolite, grofica,“ je izpregovoril, „da vam izrazim svoje občudovanje radi vašega posebnega daru za tuje jezike.“ Zdelo se mu je, da se norčuje ž nje — a vda se ne.

Ponosno se je upokončila in rekla rezko:

„Kaj ne, to je preveč za Francozinjo?“

„Oprostite, grofica,“ se je začudil Pavel, „nisem vas hotel žaliti. Nekamo domač sem. Vi ne veste, da me spominjate ljubke deklice, katero sem poznal kot mladenič!“

Mehko je zvenel Pavlov glas. Deklica, ljubka fantastična deklica iz šume, kako hitro si pregnala grofico! Ne zaničuje je... Ni je pozabil... Mehko hrepenenje ji je zahlo lice, in sreča je sevala iz njenih oči.

„Vi se spominjate? ‚Rdečega klinčka‘, ‚šmarnice‘?“

Ko kip je stal Pavel pred njo ob teh besedah. Pod plamenečim pogledom je povescila oko, ljubka v svoji zadregi je šepetala:

„Ja sem tista — Lijana.“

„Lijana!“

Srd, bolest, hrepenenje dolgih let — kaj vse je zvenelo v tej besedi... Potem molk... Očitane, bridkost, sta se zrcalili v možatem licu. Hipoma so vstali dnevi brez luči, noči brez miru... Svetle bisere mladosti, up slave in sreče, vero in nado, vse mu je poteptala z brezobzirno nogo.

Zdaj je stala božica njegove mladosti kakor sužnja pred njim. Pa tako ljubka. Vzel bi jo v naročje — odhitel ž njo preko morja — v daljave... Pa prodala se je za čipke in zlato — in on nosi prstan druge...

V zadregi je trgala Lijana tenko rutico. Umela je, da je dvignil njen nenadni pojav burjo grenkih spominov v Pavlovem srcu, umela pa je tudi, da je oživela mahoma ona silna prva ljubezen... O, da bi smela k njemu — ž njim... Pa prstan jo opominja — z vrta kliče Anica:

„Mama, precej! Še za papana in Karla natržem...“

„Pavel — dovolite, da vam vse povem...“

„Ne!“ se je branil z zagrljenim glasom. „Vse ste mi povedali v zadnjem pismu...“

Uklonjena pod težo tega snidenja sta hodila skozi stare stolpe, mimo rožmarinovih grmov, mimo venečih rož. Zapuščenemu domu slave je bilo podobno njuno srce. Razpaljena, plave laske razpletene, šopek divjih klinčkov v roki, jima je sledila Anica. Zaprla so se grajska vrata. Pravljica nekdanjost je

ostala za njima... Iz okna nad vrati je pokimal velik klinček — po morju je hitela ladja, v daljavo, v nepovrat.

IV.

Zadnji dnevi junija so bili nenavadno vroči. Opatijski vrtnarji so imeli dovolj posla z zalivanjem. Poparjene so venele cvetlice, listje dreves se je zvijalo. Od razbeljenih zidov je puhtela vročina, po cesti so se dvigali oblaki prahu, pokrivali grmovje. Potne ženske, ki so stokale s svojim košem po vološčanskem bregu, so gledale željno na Učko — pa najmanjša meglica ni zasenčila glave mogočne gore. Z modrega neba se je razlivalo morje paleče svetlobe, rumenela, gorela je trava pod njo.

Golih rok in vratu so sedele dame v senci murve in trte. Moški svet je poslanjal po kavarnah, kadil, zeval, se gugal v vrvenici, dremal. Lahko gospodi! Iz hladu se ozira leno za težakom, ki se peha po razbeljeni cesti, za ženico, ki se vspenja z vedrom vode visoko v breg po razbeljenem skalovju.

Še po kopališčih ni bilo čez dan navadne živahnosti. Kamenje ob bregu je bilo razpaljeno, morski duh oster, neprijeten. Kakor da je tudi ona trudna, omamljena žege, je ležala Adrija mirno, srebrokrile ptice so se zibale na krotkih valčkih, počasi, v sanjah je plulo jadro.

Novica, ki je šumela od vile do vile, od ust do ust, je pregnala mrtvilo: Grofica Sternanova priredi koncert — na korist hrvaški šoli v Opatiji.

Že so prilepljeni na zidih in drogih veliki plakati, ki naznanjajo dan in uro, ob kateri izlije slavna umetnica svojo dušo v divne fantazije. Njeno ime bo privabilo reško in okoličansko elito. Če je tudi malokdo zadovoljen z namenom koncerta, čeprav taji marsikdo, da biva Hrvat v Opatiji — mali grofici odpušča vsak rad njene umetniške hibe in kaprice. Dolge in resne so bile konference dam s šiviljami, po kavarnah, v kopališču, so govorili gospodje le o koncertu — o grofici. Pripravlja se — zato je ni že nekaj dni iz vile, zato prihaja skozi zaprta okna strastna, tožna melodija...

Na večer koncerta so drdrala kočije po Opatiji, parnik je prinašal ljubitelj glasbe in lepote z Reke, Senja, Ike in Krka. Še tihe Varljane je vznemiril koncert.

V skromno opremljenem stanovanju se je napravljala dr. Stergarjeva rodbina. Navitih las, v rdeči halji se je sukala Julija okoli otrok. Po postelji, mizi in divanu so ležali kosi ženske in otročje toalete.

Na vegastem stolu se je zibal profesor dr. Stergar. Njemu se ni mudilo. Šlape na nogah, v suknji, ki se je svetila po hrbtu, pokala po šivih, razmršene lase na ponosnem čelu, je sledil s porogljivim po-

gledom ženinim naglim kretnjam in spremljal pogled z ostrimi opazkami.

Kratko, z razdraženim glasom mu je odgovarjala žena. Miro je pretil, da ne obuje ozkih šolnov, Ula vreščala, da jo tišči ovratnik. Bil je neugoden dan za otroka. Oče razdražen, pripravljen, da vzroji vsak hip, mati kakor na žrvavici zaradi šivilje, ki je bila prinesla, kakor vse šivilje, šele zadnji čas novo obleko.

„Sam se ne napraviš, pa še druge zadržuješ.“ je očitala Julija možu in pokleknila pred hčerko. Miro je odrinil sestrico in prosil: „Mati, zaveži mi pentljo.“

„Proč!“ je vpila Ula. Mati se je obregnila: „Pojdi k papanu.“

„Kaj je treba teh neumnosti?“ je renčal Pavel in zavezal sinu široko pentljo. Miro se je ogledal po beli obleki, nategnili črni nogavici, prestopil v svetlih šolnih in vzdihnil. Težko je biti lepo napravljen! Na vsako kretnjo bo pazila mati, držati se bo moral kakor lipov bog, on, kateremu pravijo Kastavci: „Miro — Nemiro.“ Ta mati! V taki vročini v veliko dvorano Štefani-hotela! Zakaj ne rajši v morje, kjer je zvečer tako nebeškolepo?

Pavel je razumel sinove misli, pogladil mu je čelo.

„Potrpi moj sin, jutri smeš bos do morja.“

„Kaj!“ se je oglasila naglo mati, „če si hodil ti bos, moj sin ne bo.“

Pavel je že odprl usta, pa zadržal je pikri odgovor. Danes je bil ves dan disponiran na kreg. Zakaj? Zato, ker se ni mogel otresti ženskega jarma za dve uri, za kateri bi dal dve leti...

Koj, ko je slišal o grofičinem koncertu, se je namenil, da pojde in pojde — sam. Prost je hotel poslušati deklico iz šume, se vdajati spominu na mladost. Dolgo je hodil tisti dan ob morju, naglih korakov, razkrite glave. Odkar se je bil sestel slučajno z Lijano na Trsatu, je bival malo v ženini družbi. Tujka je bila vsemu tistemu, ki se je dvignilo tako silno v njem. Ob njem je živela, pa ni umevala življenja njegovega duha. Ni ga dvigala — vlekla ga je k sebi v nižino. „Žena, ki ljubi, pozna le možovo voljo,“ mu je rekel pater Avguštin. „Poizkusite zopet, razkrijte svojo dušo pred njo — da živi vaše življenje.“

Pa Pavlu ni bilo mar, da bi razkrival te dni svojo dušo pred ženo, se trudil kakor prva leta zakona, da obudi v ženi smisel za kaj višjega. Obžarjena od čara romantike je le bdela Lijanina slika pred njim... Dobra je bila volja, da ubeži tej sliki, pa slabo srce se je opajalo ob njej.

Ko se je vrnil tisti dan v preprosto letoviško stanovanje, je sedela žena z otroki pri veliki škatli in pregledovala vzorce blaga. Hotel je mimo nje — v svojo sobo. Ula se je obesila nanj, mu zažvrgolela,

da dobe Miro, ona in mati nove obleke za „tancerki“. „Za kaj?“ je vprašal vznemirjen. „Za koncert,“ je pojasnila Julija. Kar vroče mu je bilo postalo, sam ni vedel, kdaj, zakaj je vzrožil... Rekel je, da ni potreba otrok in opic pri koncertu...

Takrat je pa zablisknilo v ženini zenici in siknila je:

„Ne boš je gledal sam!“

Izumljen, osramočen, je molčal in se ni vtikal več v ženine priprave. Zdaj je obračala Ulo, pritegnila, pogladila in rekla: „Sehr gut!“ Krilce iz blede modre svile, polno čipk in pentelj, je bilo res srčkano. V materinskem veselju je pozabila megle, ki je ležala nekaj dni med njima, z zmagovitim nasmehom se je obrnila k Pavlu:

„No, kaj praviš, papa?“

„Da kvariš otroka. Svilo in lak za taka batoglavca! Čemu neki? Žakljevina in coklje so dobre za otroke. To kar ti delaš je zoper vsa pravila odgoje.“

„Kranjski kmet!“ je siknila Julija. „Če sem kaj kupila, sem tako za svoj denar.“

Ula je stisnila razžaljena obrvici, ker je ni občudoval papa. Vzela je iz mize široki slamnik, poln cvetlic in trakov, si ga nadela in se postavila pred očeta:

„Kaj ne, da sem lepa, papa?“

„Kakor opica na sejmu si,“ se je smejal Pavel, jo dvignil k sebi in poljubil na trmasto čelce.

„Pusti me, zmečkaš mi obleko!“

Naglo je izpustil otroka. Z ironičnim nasmehom je gledal ženo. Žareča od naglice si je za razpletala lase. Tista frizura! Ves dan jo popravlja; pa še v dveh urah ne bo gotova...

„Odpravi se vendar, Pavel,“ je zastokala Julija, „danes zamudimo gotovo polovico...“

„Tvoja stara pesen. Je bilo treba nove obleke za eno uro?“ Vroče škarje, s katerimi si je svedrala lase, so padle Juliji iz rok in so zasmodile preprogo.

„Ce je bilo treba?! Sedeže sem vzela v tretji vrsti. O — ni se ti treba sramovati svoje žene pred grofico... Vidi naj ošabnica, da premorem tudi jaz svilo... Vidi naj, da sem lepa, da ne menjam ž njo, da si moj mož, in...“

„Da si imela štirideset tisoč in kupiš vse za svoj denar... Vem, vem...“

Jezen je skočil in zaloputnil vrata za seboj. Zato tedaj! O bistrournost ženske ljubosumnosti... S čim se je izdal — kaj ve, kaj sluti žena?

Na postelji je bila razprostrta črna obleka, na mizi se je belilo perilo, na tleh se je svetil lak. Vse mu je pripravila, da se pobaha ž njim pred grofico.

Počasi se je napravljal. Pa tudi on se je pogledal večkrat v zrcalo. Lep je hotel biti nocoj... Saj mu je šepetala moška samozavest tako sladko, da velja ta koncert — njemu. Da je razburilo nenadno snidenje grofico, kakor njega, da čuti sedaj težo zlatih okov, da mu potoži o praznem življenju, o izgubljeni milosti... Potoži mu, dopove... Ob njeni boli se umiri njegova, ob njeni ljubezni se ojači njegov ponos. In cvetke, ki so čemele brez solnca v dnu srca, dvignejo glave, zopet mu zasije solnce slave, ga obsije v dragi domovini... Tujec, brezdomovinec, ne bo več hodil po tujem svetu. Ljubezen, ki mu je zaprla vrata domovinskega raja — ista ljubezen mu jih odpre...

Pa kaj, če se ti hoče pokazati le v slavi umetnice, v biserih grofice, o Pavel? Ne varaj se... Ona ljubi le gosli. Ni se prodala, ni dala duše za čipke in zlato — bili so ji le pot do slave. Neplačan je njen dolg, ker ne ljubi. Ne ljubi starega grofa, kakor ni ljubila mladega visokošolca. Ljubila je tega pisateljsko ime, onega visoki stan. Ona nima ženskega srca.

Ne Pavel... Odkod pa tisti divni, čarobni glasi, katere si poslušal skrit pod bršljanom? Polni hrepenjenja so hiteli preko morja... In ustavilo se je jadro, umolknila ribičeva pesem, umolknil šum valov...

(Konec.)

V žaru juga.

Novela. — Spisala Lea Fatur.

(Konec.)

Razpletenih las, v beli halji, neizmerno žalost na bledem licu, je zrla na morje. Pred vilo sta cepetala iskra vranca, kočijaž in sluga sta gledala z zaničevanjem po pešcih. Ponižno je stopil sluga na verando in javil, da je upreženo.

„Ali sem ukazala?“ Grofica je uprla začudena oko vanj. „Naj izpreže! Pero me zavesla — Ne čakajte, Miho... Pojezdím v goro. No, kaj stojite?“

Sluga, gotovo vaje kapric nežne gospe, se je poklonil. Lahkega koraka je stopila na verando hišna in se bližala oprezno.

„Milostljiva grofica, že dolgo čaka gospod poročnik v salonu — gospod grof so zapovedali...“

Apatično je poslušala prve, a se srdito upokončila pri zadnjih besedah.

„Zgubite se, Flora — mene ni za nikogar doma.“

Za nikogar je ni bilo doma, ker je vasovala pri njej njena mladost... Valujoča čuvstva bo izlila nocoj na trepeče strune... In njega bodo opajale tožne melodije in mu pravile davno bajko o dveh dušah, ki sta bili ustvarjeni druga za drugo, ki sta se zgrešili, in se iščeta... Močni, veliki, bi bili — združeni; ločeni sta bilki, trepečoč v viharju, v večnem hrepenenju. So dnevi, ko blesti solnce tako divno, v sanjah se razprezajo beli oblaki po modrini neba, negibno stoji trava in drevje, cvetlice žaré v pričakovanju. Nekaj velikega, svetega veje po naravi... Duša se spominja najdražjih spominov — svetlih vzorov mladosti.

Isti čas je Pavel naslanjal vroče čelo na pisalnik:

„Lijana — kadar se srečata dve duši... Lijana — ljubezen si zamenila za slavo... Ali more zadovoljiti slava žensko srce... Nocoj mi povej, da si ženska, da nisi kamen...“

„Papa! Pojdi — zapni materi ovratnik!“

Neslišana je vstopila, roke na hrbtu je stala Ula pred njim. Nevoljen se je obregnil:

„Zapri! Vleče. Sama naj si ga zapne — jaz nisem hišna.“

„Da sem grofica, bi imela hišno,“ je zazvenel točno Julijin odgovor. Ula je preteče dvignila nasek.

„Papa, ali ne greš?“

Večkrat je pomagal materi in otrokom pri toaleti, zakaj je danes tako siten? Energično je prijel mravljinček velikega očeta za roko... V novi obleki

se je obračala Julija pred zrcalom. „Kakor lesena punca v izložbi,“ je zategnil Pavel ustni. Molče si je vtikala uhanе, moževa opazka ji ni skalila zavesti, da je lepa, da se poda rožnata boja zalemu licu. Nestrpni Miro je hodil pod oknom, vpraševal: „Kaj ne gremo še? Kar slekel se bom!“ Ula pa je močno občudovala mater in prijemala s prstki šumeče blago.

Visoka, postavna je bila mlada žena; res lepa. Težka svila se je prijemala tesno bujnega života, črni kodri so se spuščali v belo čelo, lice je žarelo v zdravi rdečici, oko v vlažnem svitu.

Hotela je biti lepa — lepša od one, ki ji otimlje moževo srce. Sicer ni vedela nič pozitivnega — pa čutila je z ženskim instinktom, da je lepa grofica kriva Pavlove izpremembe. Nič je ne občuduje — stoji in gleda, kot da vidi drugo v njej. Ah tista mala zlatoglavka mu pleše po domišljiji... Le počakaj!

V kite si je vtaknila bled cvet, ki je povzdignil lesk črnih las. Ula je objela očetovo koleno in zazvrgolela:

„Papa! zakaj ne kupiš materi takih svetlih uhanov, kakor jih nosi gospa, ki ima tisto malo punco?“

„Tudi ti boš ženska, ki bi prodala dušo za cunje in kamenje. Pa čakaj — izbijem ti to. No — vendar enkrat...“

Šli so... Težka, kakor svinčena, je ležala Julijina mehka roka na Pavlovem laktu. Mrak je bil, skrivnostne sence so bežale med drevjem, pot se je vila nizdol. Vzkliki teh, ki so jih srečavali, so privabili Juliji zadovoljen smeh na ustni, a niso predramili Pavla iz nepokojnih misli.

Po dvorani so se že prelivali ubrani zvoki klavirja in violine. Vonj parfuma in cvetlic je polnil razgreti zrak. Veliki lestenci so se svetili, iz stotero rožnatih glav je lila magična luč, žarela so očesa, dragulji.

V izbrani toaleti, secesionistični frizuri, so se dele dame v rdečih kreslih. Vitezi več ali manj žalostne postave so poslanjali okoli njih. Med črnimi, tako resnimi in dostojnimi suknjami, se je gibala bela vrana: mlad Rečan, ki ni žrtvoval udobnosti platnene obleke nerazumnim zakonom salonske etike. —

Na odru sta mučili dve belooblečeni, bledolichni deklici s krepkimi prsti klavir, vitka, bleda

mladeniča z obligatnim umetniškim čopom las, sta mrcvarila violino. Vstop Stergarjevih je motil, obudil je pozornost. Zadovoljna se je zibala Julija, kakor pav, mimo stolov, gledala željno na prvo vrsto. Tam so čakali prazni stoli — grofice ni bilo še v dvorani. Juliji je bilo žal, Pavlu se je umirilo srce, ki je zaplalo burno, ko so vstopili... Vedel je ženo do sedeža, posadil otroka in se umaknil naglo k zidu. Julija je prebledela. Tako se je je rešil... Ne bo mogla govoriti, bahati se ž njim — pred njo...

Neslišana je hitela globoka Chopinova skladba mimo teh dveh razburjenih src. Predramila sta se, ko je vihralo glasno odobravanje po dvorani, se razvila konverzacija, koketovanje.

Julija je pogledala moža. Ni se zmenil za rod-bino. Oko uprto v vrata, razgretega lica je stal kakor steber ob zidu. Žena je čitala v globoki, temno-modri moževi zenici, da pričakuje s trepetanjem druge... Otroka sta se splazila na stole, govorila glasno, neženirano. Bele roke dam so se stegnile, božale cvetoča lica lepih otrok, jim dajala slaščice v usta — njihova mati pa ni videla ne slišala nič.

Nastal je hipen molk. Nato porivanje stolov, šumenje kril, vzkliki, šepet. Okrašene glave dam so se klanjale kakor makov cvet, v ponosni špalir so se postavili možje. Profesor voditelj koncerta je hitel raz oder. Tedaj je zableščalo Pavlu pred očmi, fizična bol mu je stisnila srce.

Glavico sklonjeno pod težo zlatih las, leskeča se biserov, v beli obleki iz drage tkanine, je šla mimo njega. Dolga, kakor dvorskih dam, je valovila vlečka za njo, slahek duh je vel od vilinje postave. Bila je ona. Njegova mladost, sen slave, sreče, utelešena poezija...

Zdaj jo vodi najreelnejša proza. Redovi se bleste na prsih starega grofa, važnost, ponos, je v kretnjah in na licu. Pavel bi zamahnil — udaril v tisto tolsto lice... Svojo mladost bi odtrgal od njega, iztrgal bi mu jo, hitel bi ž njo v kraje, kjer vlada pomlad in sreča. Prazno valovanje misli... Že je izročil Sternan Lijano profesorju, pustil reškega guvernerja, ki mu je sledil v spremstvu častnikov na desno — že so sedeli obritih glav, napihnjeni, prevzeti od lastne veličine v prvi vrsti. Nenavadno oživelega obraza je bila prišla kontesinja Anica z guvernantom za materinim spremstvom. — Za otroke ni prva vrsta — je bil odredil papa, in Anica, ki je hotela vendar videti ljubljeno mamo, je dobila sedež v četrti vrsti za Ulo. A dolgo ni sedela kontesinja resno in dostojno zraven guvernanke. Otroci so bili kmalu vkup in guvernanta je imela oči in očali le za mladega zdravnika, ki se je namestil v njeni bližini, Julija pa na odru in pri Pavlu.

Leskeča, krasna kakor pravljica iz jutrove dežele, je stala Lijana na odru. Vse je strmelo v njen divni obrazek, vse je molčalo, le Ulin otročji smeh je zvenel po dvorani. Profesor voditelj je podal Lijani gosli. Zlatolasa glavica se je sklonila — strune so zatrepetale. Kakor da je prišel čarovnik, se jih dotaknil s čudotvorno palico, tako so sedeli poslušavci. Globine lepote, brezdna strasti ženske duše, je slikala umetnica. Gozd je šumel, dekliški smeh zvenel, oglasil se je zvon... Pa vse se je izgubilo v daljno daljavo, temni oblaki so zakrili idilo... V svet se je spustila duša kakor ladja z razpetim jadrom, ob solnčnem dnevu, ob petju mornarjev... Vihra, nevihta, besni valovi — razbita se vrača ladja... Strune tožijo po solnčnem dnevu, strastno želi duša v izgubljeni raj...

Juliji se je stiskalo srce. Ni bila muzikalična. Ni umela težkih skladb, ljubila je le koračnice in plese. Pa to morje gorja se je izlivalo jasno v njeno srce. Ženska je umela žensko. Grofica toži... Oboževana, lepa grofica... Komu? Ne tem ljudem, ki jo poslušajo, a ne razumejo... Pavlu toži... Njega gleda... Zajetih rok, za glavo večji od drugih sloni on ob zidu, v grofičino dušo se je zatopila njegova.

Kakor da sta sama v svetli dvorani... Dve čeri v razburkanem morju, dve palmi v razbeljeni puščavi...

Julija je trpela. Megla, ki je ležala med njo in Pavlom, se je gostila, postajala neprestopna stena — za njo je ostala Julijina sreča in sreča njenih otrok.

Saj to je bila deklica, ki je zasenčila mladost, um in srce Pavlovo... Zlatih las, modrega očesa, je hodila po deželi njegovih spominov. Govorila je jezik, ob čigar zvoku je zatrepetal Pavel, ko so se peljali v ta čudni kraj — jezik njegove matere.

„Majhna, ljubka — jokati mora, kdor sliši njene gosli.“ Tako jo je bil opisal Juliji pred leti Pavlov prijatelj. Da, jokati... Jok bo odslej Julijino življenje. Omami ga prelestna — čuj, kaj zveni tako sladko, tako divje, do njega?...

„Šumi, vrešči vihar... hrepeneča hitim na goro... k tebi... Naj se lomi drevje, upogiba grmovje — ne klanja se vitka jelka — ne pada ponosni hrast. Čakaj — jaz pridem...“

Nežna roka je onemogla. Bleda, krasna, vlažnega očesa je stala na odru. Biseri so se svetili kakor velika solza, kakor bela kača je ovijala vlečka nogi. Omamljeno je molčalo vse... Zaparjena lastnih zvokov in čuvstev je stala pred občinstvom lepa svečenica umetnosti.

Tiho je pristopil profesor voditelj in ji vzel gosli iz trudne roke. Minil je čar, oživila dvorana. Oblak belega cvetja se je vsul iz rok dam na umetnico, gospodje so hiteli s šopki na oder... Tudi

Pavel ... Njo in njega je oblil dež cvetja ... Slika moške moči se je sklonila nizko nad roko nežne stvarce. Iz velikega šopka, ki ga ji je izročil grof Zichy, je vzela krvavordeč cvet, ga vtaknila v Pavlovo gumbnico ... O, kje je Sternan, da ne vidi — ne razume ... Ah — on se oprasča za hip od soproge, ker hoče spremiti Zichyja do njegove jahte ... In grofica prosi Pavla:

„Vedite me na verando, doktor, da se ohladim.“

Julija je zlomila pahljačo ... Vleklo jo je na verando — da vidi svojo sramoto ... Zadrževal jo je ponos. V bližnji dvorani je zadonel valček. Žarečega lica so se prijele dame gospodov. Bogat trgovec z Reke je prosil Aničino guvernantno na ples. Morda le zato, da ponagaja zdravniku, je izročila le-temu skrb za kontesinjo in odšla se smeje ob roki Rečana. Zdravnik je videl konsternirano, zapuščeno Julijo. Da se maščuje guvernantni, je prosil lepo gospo na valček. Raztresena se je prišla Julija zdravnika. —

Skoraj je bila dvorana vsa prazna, otroci so ostali sami, se gledali. Še nikdar ju niso pustili starši tako.

„Kje je mati?“ se je jezil Miro. „Kje je papa?“ je cepetala Ula.

„Vajina mati je šla plesat in moja guvernantna tudi, mi pa pojdemo k fontani,“ je razjasnila in razsodila kontesinja.

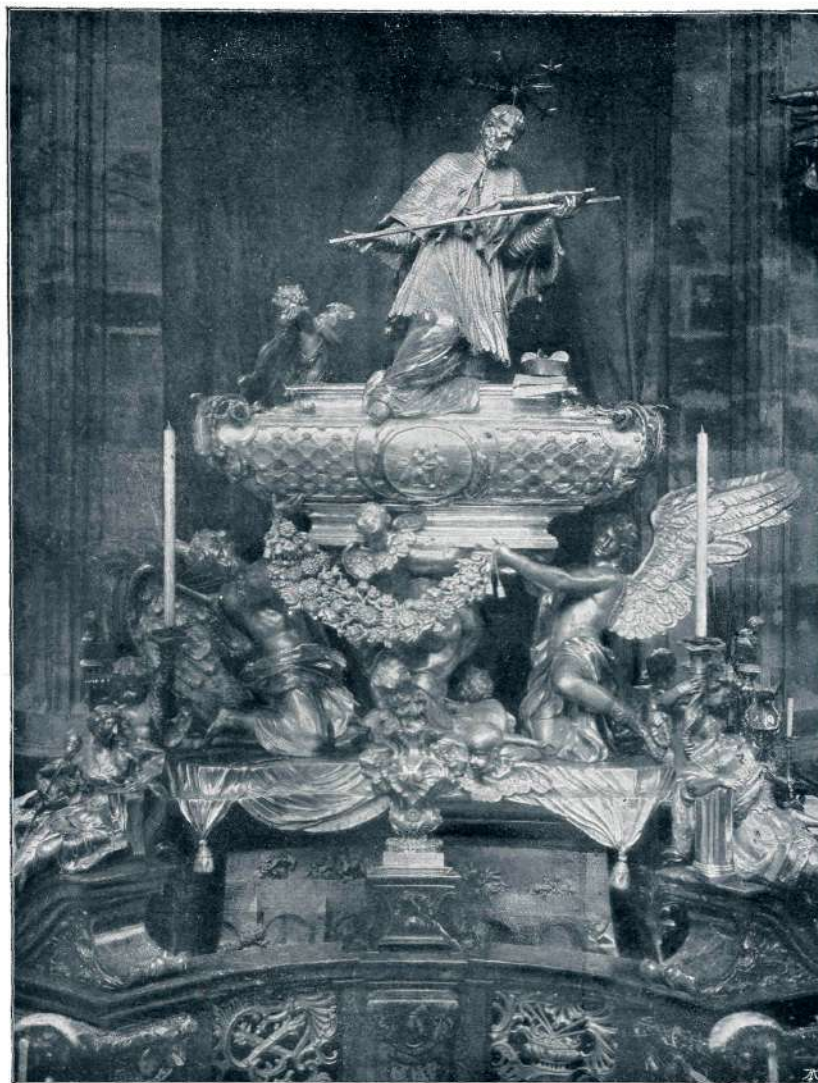
Bila je krasna mesečna noč. Drevje in cvetlice, vse se je radovalo nočnega hladu, fontana je brizgala in pršela, otroci so vriskali od veselja, lovili curke, se polivali. Kmalu so bile nove obleke mokre. Anica si je pogladila zmršene lase, zmočeno krilce in menila:

„Da me le ne vidi papa — hišno naprosim, da ne pove ...“

Te besede so obudile težke slutnje v Ulini dušici.

„Kaj bo rekla mama!“ je vzdihnila. Miro se je odrezal: „Kaj? Pazi naj na naju!“

Anica je pogledala na visoko poslopje hôtela. Svetilo se je v luči in mesečini med temnim lavorjem in cvetnimi nasadi kakor dvor vil, dom vilenikov. Skozi odprta okna je prihajal glas vesele koračnice, mimo oken so hitele glave in rame plesajočih. Po hodnikih so letali natakariji, sluge in hišne

GROB SV. JANEZA NEPOMUČANA V CERKVI SV. VIDA V PRAGI

so čakali svoje gospode. Na verandi je zapazila Anica nekaj belega. Sedelo je na širokem, iz šibpletenu stolu, ob stebriču je slonela visoka moška postava.

„Ah!“ je vzkliknila kontesinja, „tam gori je vajin papa in moja mama.“

„Papa!“ je zavrnila Ula in pobrala mokri slamnik, „ti punca, veš — pelji me k papanu, jaz sem tako trudkana.“

„Kar pustiva ga,“ je branil Miro, „znam sam domov!“

Radoveden je gledal mesec na verando. Pavel je stal pred Lijano. Molčala sta. Iz prepolnega srca ni mogla beseda. Božal ju je dih južne poletne noči. Vetrič je prigibal cvetje, donašal sladki vonj. Šumelo, blestelo je morje. In v tej krasoti je sedela pred Pavlom božica njegove mladosti, magično so se svetili biseri, vlečka mu je ovijala nogi. Pavel je pokleknil na belo vlečko — kakor zlata mreža so se vsuli Lijanini lasje čez njegovo glavo.

V istem hipu je zazvenel pri vratih Ulin glasek: „Papa, jaz sem tako trdkana, pojdimo domov...“

Pavel je skočil pokoncu. Temna rdečica mu je zalila lice. Mahoma se je streznil. Otrok, ki ga je ljubil, je bil njegov angel. Lijana je trepetala, se sramovala... Kaj je hotela? Iztrgati ženi moža, otrokom očeta?

Nevoljen stoji Miro pred njo, Ula se naslanja na očeta, Aničini mehki roki objemljeta brezvestno mater... In po hodniku diha težko, stopa naglo...

„Pojdite, Pavel,“ ga je prosila naglo, z zagrle-nim glasom.

Brez pozdrava sta se ločila. „Z Bogom, otroci — na svidenje!“ je klicala Anica za njimi.

„Papa, jaz sem tako zaspančkana!“ je prosila Ula in dvigala rokci k očetu. Vzel jo je v naročje in vprašal boječe:

„Kje je mati?“

„Pleše,“ je godel Miro!

„Pleše,“ je sekundirala Ula s tenkim glaskom, „in tebe ni bilo in obleka je mokra...“

Pavel ni odgovoril na zaslužena očitanja. Pri vratih je srečal Sternana, ki je šel gotovo po soprogo. Moža sta se pogledala neprijazno. Pavel je zastal, poslušal. Grofov bučni glas je prihajal iz verande.

„Seveda. Madama fantazira v mesečini — v dvorani pa vprašuje vse po njej. Kaj pa ti, kontesinja? Vagabundiraš s tujimi otroci — videl sem te. Kje je gospodična?“

Ulo v naročju je šel Pavel v plesno dvorano, teman oblak je stal pred ženo. Sprehajala se je ob roki plesavca, se smejala glasno, prisiljeno.

Očitajoče jo je zadel njegov pogled. — Kdo je kriv? — je odgovarjal njen. Zapeklo ga je v duši. Bil je le hip... Hip južnega žara... Pa ni zrušil morda ta hip sreče njegovi ženi? Strastno mu je vzela hčerko iz rok...

Mehanično je vzel ogrinjalo, jo ogrnil, ji ponudil roko. Ona se je ni oklenila. Stiskala je Ulo k sebi, hodila molče ob njem. Mimo pljusajočega morja, mimo vzdihajočih dreves. Daleč ob morju je žarela rdeča luč, nad njo je migljalo jezero belih. —

Reka s pristanom. Nad Reko so trepetali veliki, svetli plameni. Zvezde na nebu, ali luči na Trsatu — ni se videlo dobro. Iz opatijskega pristanišča je plula Liburnija žarečih oces v odprto morje. Smeh in vik izletnikov je prihajal do molčeče dvojice. Čolniček se je zibal pri bregu — šepet je izdajal dvoje srečnih src.

Srečnih? se je grenko nasmehnila Julija. Za sladkim šepetom se skriva nemara že pelin nezvestobe... Drugi, drugemu je veljala včeraj, bo veljala jutri prisega... Sreča? kaka sreča je v nestalnosti? Stalnost bi morala biti dom ljubezni, zvestoba njen vratar. Nikdar ne bi smelo zažareti nje oko v tihi stan srca, nikdar ne bi smel oskruniti ustnic šepet tujega imena.

Noč je bila tako tiha, zamišljena. Posamni glasovi niso motili njenega velikega miru. Morje je pljusalo, šumelo, zvezde, goste, svetle, so trepetale nad njim. Julijina duša je bila tako trudna. Padel je Pavel, vzor zakonske zvestobe. Kje je uteha, mir za prevarjeno srce? Gori, tam gori, odkoder se ozira materina zvesta duša...

V breg se je vila steza. Drevje ob njej je spustilo zamišljeno veje, ptica v grmu se je oglasila v sanjah. Miro je hitel naprej, ponosen, nevoljen, Ula je spala.

Od Matulj je prihajalo tožno petje kastavskih fantov:

Sanjaj Pavao, rosa na te pada...
Neka pada na me, ter ne pada na te,
drugoga ti ljubiš, a moj prstan nosiš...

Julija ni razumela besed, pa mehko očitaje prevarjene duše je zvenelo tako jasno iz napeva, da so oblile Julijo solze, hladile njeno bol. Napev, morje, visoka Učka, ki se je vzpenjala v mesečini v nebo, visoki mož, ki je hodil ob njej, bil z dušo pri drugi — vse se je strnilo v sliko, ki je bila tako lepa in tožna.

V tisti noči, polni bolečin, v južnem žaru, se je odprla Julijina duša poeziji.

V.

V tri nadstropja, z visokim stolpičem, se dviga ob morju ljubka vila Sternanova. Drobnoglava, žareča roža ovijača zagrinja verando, bršljan pokriva pritličje, objemlje okna, se vzpenja proti strehi.

Solnce stoji visoko. V pekočih žarkih vene roža, se zvija svetlo listje bršljana. Tožno vise rastline ob obrežju. Ni hladu, ni vetriča, zamrlo je življenje. Morje, gore, vsa narava spi poldansko spanje, spi tudi vila z zaprtimi očmi, ni glasu, sledu življenja iz nje...

Lahno zaškripljejo pod bršljanom skrita mala vrata, ki vodijo v kopalno hišico pod vilo. Po

bršljanu zašušti, martinček beži po stebelcu, roj mušic se dvigne. Širok slamnik, bel pajčolan se pokažeta.

Oči, katerih modro dno je skaljeno, zvezdi, katerih žar so pogasile solze ponižanja, pogledajo oprezno po stezi, ki vije pod vilo, vodeč do Voloske, do lke

Prazna je steza, prazno morje. Iz Lovrane prihaja žvižg Liburnije, vročina in duh razgretih plitvin ob bregu udarita Lijani v shujšano, prebledelo lice. To ni več lepa grofica, slavljenja umetnica. Ženska je, katero so postarali v kratkih dneh siloviti dušni viharji. V njenih plahih očeh, okrog drhtečih ustnic se črta nemir človeka, ki se po brezuspešni borbi vdaja sili, močnejši od njegove volje, ki trepeče, ko stopa prvič na nepravo pot... Meni, da mu očita narava, kar mu govori le lastni nemir. Tako se je zazdelo Lijani, da se je zazibala Adrija pod njenim plahim pogledom in ji očitala:

„Sama in peš v vročini, v žaru?... V hlevu stoje spočiti konji, samodrč počiva, čoln miruje. Po hodnikih poslanjajo strežaji, hišna leži na divanu v salonu, čita „Črnega Jurja“, sobar se pretega po naslonjaču, kadi grofove smodke. Soproj se guga v razpeti mreži, Anici se zdeha pri učenju, guvernantka zdihuje. Po zastrih sobah razširjajo posode z vodo ter cvetoče rastline vonj in hlad. Tiho je vse. Grofica je bolna — trpi pri najmanjšem šumu... Črez dan leži — ponoči blodi po sobah... Nihče ne sme do nje... Tudi Anica, tudi Dana s Karlom ne... — Od koncerta je to, si šepetajo v kuhinji, se pogovarjajo v veži — govore o tvoji sramoti, Lijana — in ti hočeš izzvati sedaj ves svet, da govori o tebi?

„Zlato runo srca iščem — grem po sledu njegovih stopinj,“ je odgovarjala Lijana dozdevnemu glasu in se napotila proti Voloski. Rahlo ji je odsvetovalo morje:

„Ne bodi prenežna! Ostani pri meni, ohrani si venec ponosa, časti!“

Bridko se je nasmehnila Lijana:

„Razumeš ti, mogočna, molčeča — valovanje srca? Se ubraniš ti viharju, ki ti razburja nenadoma dno? Razbesnela se igraš z ostanki brodov, ki so se poverili tvojemu naročju... Glej, Adrija — tako je človeško srce... Divjal je vihar — nekdanj ponosna se vlečem zdaj sužnja do njegovih nog... Kaj mi je čast? Miru iščem, miru...“

Pljuskala je Adrija:

„Kaj ni miru ob meni? Klopice so ob moji stezi, vilinji domovi, začarani gradovi. Drevje spušča veje črez klopi, šepetajo, se pogovarja z menoj. Sedeš... Poslušaj... O mojem šepetu se umiriš. Zreš za ladjo, za begočo. Tvoja duša se seda na jadra — jadra za izgubljeno srečo. Gaji in vrtovi, stara

mesta, romantične luke, bujno razvito življenje dreves in rastlin je ob meni. Po belem produ prišume vode izpod zemlje, hite v moje naročje — se umirijo v meni. Kot golobji gnezdi sta se razkrojili ob meni lčiči in lka, stari zvonik Lovrane, beneški lev na mestni hiši, strme Moščenice ti bude spomine starih časov, starega gorja mojih sinov... In če te ne umiri lepota hrvaške Riviere, poleti po meni — na meni je mir. Krmilo se vrti, morje peni. Pred teboj je širina, prostost — za teboj, na kopnem, je ostala žalost, očitane... Čisto je morje — na njem ni strasti, ni hrepenenja...“

„Adrija, na tebi ni več zdravila za moje rane. Plamen gori v duši. Ko dremlje nebo, zaspi ves svet, blodim sama od okna do okna, od zrcala do zrcala. Skozi okno zrem v gluho noč... Slišim tvoje vabljivo šepetanje... Vidim zvezde, ki so ugasle meni... Iz zrcala mi žari naproti Kajnovu znamenje na čelu, iz očesa mi gleda ubita duša. Kajnovi znamenje ker sem hotela — hočem — uničiti srečo druge... Da — hočem, zakaj moja duša je zdvajala...“

Tolažeče je šepetalo morje:

„V meni je mir zdvajajočih. Plava barka po meni — počiva v mojem dnu. Krasne lilije, bele rože, zvezdnate školjke so v meni. Pridi, zlatolasa, ovenčam te z rožami, obvijem z lilijami, posujem z zvezdicami. Pridi moja ljubica, počivala boš v meni! Nad teboj bodo plavali parniki, menjavalo solnce in zvezde svoj tek — pa ne bodo motili tebe v tihem miru. Sladki zvoki zvonov bodo zamirali v večernem mraku — dremala bo Učka, skrivala se Veprinac in Lisina gora... Skozi tiho noč bo dehtel bosiljak, žarel klinček. Spomenik davnih časov, nemojan od vekov, bo zrla Kastava na mene. Tesni grobovi pri Sv. Luciji bodo pozdravljali tvoj širni, neizmerni grob...“

Lijana je zastala, odmajala z glavico. Nasmeh umirajočega, ki ve, da je konec njegovih bolečin, se je zazibal okrog ustnic, mrka zenica je zažarela.

„Sladki so tvoji obeti, Adrija... Pa mene čaka divna sreča. Da jo dosežem, treba poteptati zakone sveta. Premagala sem boj vesti. Drzno roko dvignem po sreči, si jo osvojim. On stoji na gori. Skozi vihar svetnih zakonov, obzirov, hitim k njemu... Dolga leta je klila ljubezen v srcu. V južnem žaru se je razžarela... Naj dehti... Da bodo peli fantje deklicam o Pavlovi in Lijanini ljubezni...“

Skozi jasni vzduh je zabrnelo. Drug za drugim so se oglašali zvonovi, peli slavo Prečiste. Klicali so Lijani: „Nazaj!“ Pa drug glas je vabil, šepetal: „Lijana, moj prenežni cvet!“

Hitela je skozi Volosko, v breg, skozi Matulje, mimo Rubešev, proti Beličem. Po pokajoči zemlji,

po razbeljenih skalah. Rdečica je ji zalila čelo, rosne kaplje so ji stale na obrazu, pa naprej je hitela noga.

Sveže zelenje Opatije je ostalo za njo. Sežgana trava, vele sadike po izgorelih njivah, velo listje po drevesih. Na prst visoko stoji prah po grmovju, pokriva črne jagode, rdeči dren.

Vodnjaki so zaklenjeni, živice plitve, kalne. Od daleč privlečejo žene vodo na hrbtu, jo čuvajo kot drag zaklad. Ljudje si hlade žejo z jarbоло, živina zeva, trpi. Morje pa preliva svoje svetle valove...

Izza velikih loncev marve in klinčkov po mostovžih hiš so gledala zapaljena lica za Lijano. Od hiše do hiše je donelo vprašanje: „Čigava je ona mállica?“

Mački, ki so ležali leno v solncu so pomežiknili, psi so dvignili počasi glavo — od hiše do hiše se je glasilo; „Ne vemo!“

Stari možje v modri prteni obleki, mamice v črni, s košem pink na hrbtu, pletilo v roki, so srečavale Lijano, ji klicale običajni: „Bog, minja! Kam?“

„Bog z vami! Goreka,“ je odgovarjala, se smehljala. Bliža se cilju, odločitvi. Že se dviga pred njo bran starih šeg, biser Liburnije, od vekov neomajana stara Kastva.

Pravljíčni venec okrog zamišljenega čela, je sedela v solnčnem svitu na svojem prestolu kraljica okolice, ponos Kastavcev.

Davni, davni časi so šumeli preko njene sive glave. Od neznanega začetka do kraljevanja Teute, od rimskih bojev, grške oblasti, do pomorskih ropov, od obrambe Turkov do današnjih časov je ostala Kastva biser, kraljica pokrajine.

Nekdaj se ji je klanjala vsa Liburnija — njej je pripadalo kar se je videlo z visokega stolpa. Promona, Bršeč, Moščenice in drugi gradovi, ki so že izginili... Zdaj se klanja še sedemnajst vasi, ki čepé tako bele in ljubke v krilu Učke, po Veprincu, po skalovitem hribovju okrog Kastve, njenemu prvenstvu. —

Rimljani in Grki so pustili Kastvi večne spomine. Trije vodnjaki pod mestom hranijo še zdaj vodo kakor pred tisoč leti. Zelene so njih stene, polzke stopnice, ki vodijo skrite pod gostim rastlinjem globoko v dol. Nekdaj je oklepал mestni zid te vodnjake, nekda je segala Kastva do morja. Zdaj se je stisnila na svoj hrib. Opasana z ostanki zidov, devetero stolpov, zre od tukaj v menjajoči se obraz okolice — vedno ista, vedno enaka...

V to staro bajno mesto je zrla hrepeneče Lijana, vanj se je spenjala čez devetindevetdesetero razbeljenih pražkov v Dukičevo, v stari zid vzdano predmestje. Ozrla se je na sv. Lucijo, kjer so stala nekda „vela vrata“, stopila mimo „fortízze“, mimo

„loggie“ skozi mestna vrata, in se spustila po tesnih ulicah. Skrivnostne, stare, so se spenjale hiše vrh hiš. Dosti ljudi je bivalo na tesnem prostoru. Zdaj se praznijo stare, na podrtinah rasto že tuintam nove zgradbe.

Lijana je tavalá brez cilja po mestu. Obiskala je stare stolpe, stare vodnjake. Pod ostanki nedozidane velike cerkve se je ustavila za hip, se spomnila ljudske govorice, ki pravi, da so kleli tlačani, vlačéč kamenje v breg, in da je podiral hudi duh po noči, kar so zgradili delavci čez dan. Lijana je vedela, da se je ponesrečila stavba, ker je bilo stebrovje prešíbko, da bi držalo mogočni obok.

Taka je bila stavba njenega življenja. Otožno molé prazni stebri v zrak, drevje in grmovje raste po zidih... kako postaviti krasen obok na to pokvarjeno stavbo? Bilo je treba drugače zidati, Lijana, dušica...

Podilo jo je od slike njenega življenja, pripodilo na prostor, ki obdaja glavno cerkev.

Na tesnem prostoru male Kastve stoje cerkvice kar tik druge. Tu je sv. Sebastjan, sv. Trojica, sv. Lucija. Glavna cerkev pa kraljuje na lepem prostoru, pozdravlja s svojim izrazitim kampanilom že od daleč Kastavca, ga bodri, da hiti vesel po strmém bregu v njeno naročje. Kastavcu je ta prostor posebno drag. In pravijo, da je stala pred to cerkvijo že druga. Tu pred tisto je stal tam Teutin grad. Modra, čista žena je bila Teuta, pogumna in odločna. Žitnice je napravila v mestu, skrbela za celo okolico. Zato da se je imenovalo mesto „kašča“. Ponosno Teuto je obdajal venec devic. Nikdar ni smela stopiti moška noga v kraljčine dvore, nikdar ni ublažil moški poljub roparskega svita očes Teutinih dvorjank. Brzostreli lok je bil njih igrača — smrt kazen za prestopék čistosti. Pravljíčni, bajni časi! Rad se vas spominja Kastavec. Še so Kastavcu v čislih čistost, zvestoba, še je tu zaročni prstan trajna vez, še čaka zaročenka leta in leta. Prede, plete, čaka. Še žaluje vdova do smrti, še skrbi tu brat za sestro, hodi fant po svetu, a dekle, nežni cvet, ostaja doma.

Zvesta je ljubezen Kastavca. — Pa on si ne išče vzorov, lepote, četudi opeva vsaka pesem ta duše otímajoči čar. Roža v palečem solncu juga ovne hitro. Kastavcu je dobra — lepa. On spoštuje ženo gospodinjo, ona časti moža gospodarja. Poleg težko natovorjene žene bo hodil Kastavec praznih rok, vendar bo sledil brez ugovora njenemu svetu. Šarenje z doto ne moti kastavskih zakonov. Dota je obleka, zlatnina, in še to kupi ženin nevesti. Na starost ne gledajo v ti romantični deželici. Star mož, mlada žena, in obratno, živita v lepi slogi: ker je zakon božja volja...

Lijana je slonela ob zidu pred cerkvijo, premišljevala kastavske šege in mišljenje o zakonu... Rдела je... Nekdanjemu svetu je odrezala prisega že naprej vsako misel na nezvestobo. Božja volja, ki je združila dva človeka pred oltarjem, je bila sveta. Tu ni bilo mledne čutnosti, sanjarenja... Trdnih načel so hodili ti ljudje neomajani svojo pot.

Tako je hodila tudi Lijana hladna, čista na strani starega moža. Pokloni in izjave ljubezni so ji privabili le preziren nasmeh na ponosni ustnici. Zdaj se pokori za prešernost mladosti, zdaj je na potu — o sramota! da išče tistega, ki beži pred njo, pred grehom.

Omamil jo je žar juga. Tu veje v zraku neodoljiva želja po ljubezni, gore prehodi, morja prebrodi hrepeneča duša, morje poljubljuje brez prestanka obrežje. Vendar Lijana...

Bežala je od cerkve na fortizzino šetališče. Pod mladimi lipami so se igrali otroci. Akacije so šumele nad klopmi, par starih gradjank je prelo na preslico, par mladih se igralo s kvačko.

Vsi so strmeli na tujko! V zadregi, misleč, da ve ves svet njene nakane, je stopila Lijana na rob šetališča. Diven pogled se ji je odprl. Beli golobi ležé vasi v krilu Učke, pod Veprincom, Voloska in Opatija robijo krilo mogočne gore, Bršeč, Moščenica in Draga jo dičijo. Na levi se razprostira kamenito hribovje, blesti Reka, se vidi Baker, Senj, Bodulski otoki. Diven razgled — kaj, ko je Lijani danes Adrija le veliko modro oko, ta zemlja le kraj, koder hodi Pavel...

Odločila se je. Mignila je bosopetemu dečku, mu stisnila kronco v roko, naročila, da naj pride gospod profesor iz župnišča. Deček je stisnil kronco, se zarežal po celem licu: „Ča — onaj lepi, veli?“ Lijana se je zdrznila pred pogledom navihanega dečka. Z burno utripajočim srcem je zrla za njim. Ni čakala dolgo. Naglega koraka je prihajal Pavel skozi mestna vrata. Ko jo je zagledal, je zastal, prebledel... Vendar se je odločil — se ji bližal resnega lica. Neprijazen je bil njegov pogled, osorno je zvenelo iz ust ljubljene:

„Vi, grofica — sama v taki vročini?! Jako romantično, francosko in umetniško!“

Pa videl je hudo spremenjeno njenega lica, njen proseči pogled. Vedel jo je do klopi in rekel mehkeje:

„Povejte vendar, kaka kaprica vas je privedla?“

Lijana je slekla rokavici, ju vlekla po rokah in zdihnila:

„Pavel — gospod doktor... Nihče ne ve, da sem tu...“

„Bilo bi tudi modreje, da vas ni — da pestujete svoje dete. Ah, pardon, grofica... Oprostite kmetu — zabil sem, da ne pestuje grofica...“

„Pavel,“ je drgetalo drobno bolno bitje pred njim, „usmilite se, poslušajte...“

„Če ni drugače, govorite,“ se je vdal in naslonil na deblo akacije. Lijana je stisnila zdaj roki, zdaj se igrala z rokavico, pogledala zdaj Pavla, zdaj v naročje. Iz tresočih se ustnic so ji sunile naglo in strastno besede: „Pavel — odločila sem se, da se ločim od svojega moža. Spoznala sem, da je zakon brez ljubezni nemoralen... Pavel — ločite se tudi vi... Saj je tudi vaš zakon je le zunanja, formalna vez...“

„Ah tako!“ se je nasmehnil bridko Pavel. „Čutite, grofica, kako čudno zvene take besede v domu stare zvestobe. Premoderne so. Ne razume jih Kastva in ne razumem jih jaz. Zakon brez ljubezni je nemoralen. Kakšen pa je bil, ko ste ga sklenili? Niste li prisegli pri zdravi pameti, po treznem premišljevanju? Prisegli zvestobo do smrti! Lijana... Valovi srca se poležejo, kot bi jih ne bilo — večni zakoni pa so neporušljivi.“

Iz njegovih besed je zvenelo, kako sta premagala razum in poštenje — nestalno srce...

Rahlo jo je prijel za roko.

„Vi ste bolan otrok — vaši živci so vznemirjeni in vsaka umetnica je nekoliko eksaltirana. Kar govorite, so le fantazije razboljene glave... Umejem vaše borbe — prebil sem jih tudi jaz... Slava Bogu! — Lijana — poslušajte... Tisto noč po koncertu nisem spal. Vedel sem, da moči Julija blazine s solzami, videl sem, da sem na razpotju... Papa! pojdi k meni! je klicala Ula. Molčal sem, menil, da se oglasi žena. Pa otrok je klical opetovano... Tiho sem se vkradel v drugo sobo. Lučica je gorela pod stekleno strešico. Julija je ležala na obrazu, dušila ihtenje. Moj fantič se je premetaval v snu, moja punčka je sedela v srajčki, me gledala z zaspanim očkom, mi stegala rokci naproti...“

— Kaj hoče moja zlata punčka? sem vprašal. Papa! bodi pri meni, — je prosila in mi ovila mehki rokci krog vratu. Bilo me je sram. Rahločutni otrok je slutil nekaj... Brez križa, brez papanovega poljuba jo je bila spravila solzna mati v posteljico... Dolgo sem klečal pri otroku, si izprašal vest. Ko sem se oprostil mehkih vezi, sem odel fantiča in hitel k morju.

V temni plašč zavita, žalujoča vdova, je ležala Adrija pred menoj. Pa skoro, skoro, zažari v zlatu, vstaja... Že se je borila tmina z mladim jutrom... Prvi traki svetlobe so se kazali nad Učko, naznanjali, da premaga mladi, svetli dan. Mirna je ježala Adrija — jaz pa sem si želel burje, viharja, da bi mi odgovarjal bučeči grom na vprašanje bolne duše: Kje je izhod, lek bolečin?

V rjavi halji, veličasten v svoji skromnosti je prihajal po morju pater Avguštin. Črno oko je svarilo, spodbujalo. — V delu, je rekel, — v delu za vzore ...

Ko je vstala bučeča tramontana, ko je zažarela naša Riviera v solnčnem zlatu, sem klečal pri postelji svoje žene — ji razkril svojo dušo.

Oklenila se me je s solzami. Tvoje želje so moje želje, je rekla, — tvoj dom moj dom. Žena ti bodem odslej tudi po duhu — samo ne uniči sreče svojih otrok! ...

Zdaj porablja Julija zadnje dni najinega bivanja v Opatiji za učenje našega jezika, jaz preiskujem stare cerkvene listine, proučujem gradivo povesti, s katero stopim po tolikih letih zopet pred svoj narod.“

Nežno je pogledal Lijano, tolažeče prigovarjal:

„Lijana — išči tudi ti dušo svojega moža, vzgajaj dušo svojega sinčka, dobre Anice, za svete vzore — in prazno ne bo tvoje življenje.“

Prijel je otožno njeno roko, ji pokazal na Adrijo in njene bregove.

„Poglej, Lijana, to krasno zemljo ... Čuj Adrijino pesem ... Pride tujec, občuduje ta kras, nese s seboj spomin na Adrijino pesem — na pesem o bornem neznanem rodu ... Sliši tujec — pa ne razume teh zvokov. Tolmačiva Adrijino pesem svetu, Lijana ... Lastno gorje umolkne ob boli velike narodove duše ... Čuj, kaj šumi po mladih lipah?“

„Slava izraste iz trpljenja — ti ovenča čelo.“ Zatopile se bodo deklice v tvoje sladkotožne melodije, Lijana, in umele, da je krvavelo ob takih zvokih umetničino srce.

Tragična usoda, dušne borbe mojega junaka, bodo orosile lica nežnih dev, budile v srcih čitatelja misel, da je opisal pisatelj s srčno krvjo lastno gorje ...

Z Bogom, Lijana, prenežni cvet! Zbudila si me k novemu delu, naredila iz mene novega moža. Ne zabim te ... Pa Učka se pokriva ... Pri Dukiču čaka moj voz — odhiti, preden razbesni nevihta.“

Bela megla nad Učko se je širila, rastla, temnila. Naglo se je dvignilo morje, naraščalo, butalo, šumelo. Splašene ptice so hiteli brodi v varno zavetje pristana, rdeče znamenje v luči je branilo izhod.

Nizko so letale lastavice, kriče so šumele jate vznemirjenih galebov ob morju, mušice so se vrtele v besnem plesu.

Sparina je pritiskala. Po naravi je legel molk. Nemi grozni molk pred nevihto. Negibno, v pričakovanju je stalo drevje in grmovje, boječe cvetlice so se tresle.

Zasikalo, zagrmelo je nad Učko. Vetrovi so zatulili, zaplesali besni ples. Tmina se je širila naglo, zagrnila obrežje in otoke. Iz črnih oblakov je padal gost dež s stokom po zemlji, se mešal v bele morske pene. Valovi so se dvigali v gorate hribe ... kot da hite dežju naproti, kot da tožijo valovi in dež o veliki tajni boli ...

Valovi so se metali drug čez drugega, butali besno v obrežje. Mostišča in poslopja ob bregu so se tresla ... brodi na morju škripali. Zdaj se tresi mornar, zdaj se oziraj na Trsat ... Silovita je Adrija, mogočna v srdi in ljubezni. Otroka je zibala, kropila, mladeniča je mamila na svoje valove ... Njen ljubljenelec si, mornar ...

Ko je valovilo drevje in morje v divjem stoku, ko so pršele pene v okna vil, je prihitela iz Sternanove vile drobna, drhteča postavica. Z veselimi vrisi jo je sprejel vihar. Razplel ji je lase, trgal tenko belo obleko. Pri stopnicah, ki vodi v kopalno hišico, se je ustavila drhteča, se prijel za držaj in strmela s trudnim pogledom v vihar.

Bila je Lijana. Osramočena, uničena je prišla iz Kastve. Pavlovi nasveti je niso umirili, njegov mir jo je užalil do smrti. Kaj ji pomaga delo, slava, dolžnost ... Ljubezni je želela — v njej bi našla mir. Zdaj ga ni na svetu zanjo ...

Kje je mir? V tistem dnu morja. Šumna pesem viharja jo mami, jo kliče ... „Po meni barke plavajo, v mojem dnu počivajo ...“

Vihar jo je trgal od stopnic, šumelo, vrtelo se je po razboljeni glavi.

„Oprosti, Prečista!“ je šepetala z bledimi ustnami, zaprla oči ... Roke so opuščale držaj, dež in pene so lile po bledem obličju ...

Skozi piš se je prikolebalo plaho, objelo Lijano z nežnimi rokami: „Mama, pojdi domov, mene je strah, in Karlo joče.“

Aničin objem, njene besede so zbudile Lijano iz čudne omame. Karlo joče ... otrok, ki ne more živeti brez nje, jo prosi, da se vrne. — Živi za otroka, ji je rekel Pavel. Živeti, o Bog, kako ... Brez upanja, ljubezni ... Mož se dvigne iz svoje moči, a ona uničena, bedna — kam naj se obrne? ... Trepetala je, se oprijela trdno držaja stopnic, da ne odnese vihar tudi otroka ž njo.

„Mama, mama, kako si mokra — pojdi gori ... Ah! Poglej, mama ...“

Lijana je pogledala. V dolgem siku je švignil blisk nad Reko ... Zasvetilo se je morje in obrežje, v zeleni luči je zažarela sveta gora — Trsat.

Jasno je preletelo Lijanino lice: Tam je uteha — mir ...

